

IZAZOVI DEMOGRAFSKE OBNOVE REPUBLIKE HRVATSKE

Dafish, Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:972734>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Prijediplomski sveučilišni studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Borna Dafish

**IZAZOVI DEMOGRAFSKE OBNOVE REPUBLIKE
HRVATSKE**

Završni rad

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Prijediplomski sveučilišni studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Borna Dafish

**IZAZOVI DEMOGRAFSKE OBNOVE REPUBLIKE
HRVATSKE**

Završni rad

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG: 0010230767

e-mail: borna.dafish@yahoo.com

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

Osijek, 2023.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics and Business in Osijek
Undergraduate study (Economics and Business Economics)

Borna Dafish

**CHALLENGES OF DEMOGRAPHIC RENEWAL OF THE
REPUBLIC OF CROATIA**

Final paper

Osijek, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad' isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje — Nekomercijalno — Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i daje sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Borna Dafish
JMBAG: 0090230767
OIB: 89127577734
e-mail za kontakt: borna.dafish@yahoo.com
Naziv studija: Prediplomski studij Marketing
Naslov rada: Izazovi demografske obnove Republike Hrvatske
Mentor/mentorica rada: Natasa Duvenkar

U Osijeku, _____ 10. srpnja 2023. _____ godine

Potpis Borna Dafish

Zahvaljujem obitelji i prijateljima te mentorici

Izazovi demografske obnove Republike Hrvatske

SAŽETAK

U završnom radu razmatraju se izazovi demografske obnove Republike Hrvatske. Republika Hrvatska (u nastavku: Hrvatska) već kontinuirano bilježi demografski deficit, odnosno negativan prirodni prirast. Iako su demografske teme često pomalo marginalne, demografija i njezini učinci značajno se reflektiraju na održivost mirovinskog, zdravstvenog i socijalnog sustava, zbog čega nije zanemariv njihov utjecaj na makroekonomsku sliku zemlje. Države nastoje poduzimati mjere koje će omogućiti pozitivan prirodni prirast te podići razinu kvalitete života, što je posebno važno za mlade i mlade obitelji. Radom se razmatra demografski resurs i utjecaj na gospodarstvo. Dane su glavne odrednice ekonomske politike i teorijski okvir populacijske politike s ključnim mjerama. Napravljena je komparativna analiza demografskih kretanja u Hrvatskoj i odabranim zemljama Europske unije. Dan je osvrt i na mjere koje su privlačne mladima i uzrokuju odljev stanovništva. U konačnici, prepoznati su suvremeni izazovi demografskog rasta i dane preporuke za unaprjeđenje.

Ključne riječi: *demografske mjere, negativan prirodni prirast, odljev mozgova, populacijska politika*

Challenges of demographic renewal of the Republic of Croatia

ABSTRACT

The final paper discusses the challenges of demographic renewal of the Republic of Croatia. Croatia has been experiencing a demographic deficit, i.e. negative natural growth, for a long time. Although demographic problems are rather marginal in our society, demography and its effects have a significant impact on the sustainability of pension, health and social systems and therefore cannot be neglected for the overall economic picture of a country. States are keen to adopt policies that enable positive natural growth and enhance the quality of life, which is particularly important for young people and young families. The paper addresses the demographic resource and its impact on the economy. The main determinants of economic policy and the theoretical framework of population policy with the main measures are mentioned. A comparative analysis of demographic trends in the Republic of Croatia and selected countries of the European Union is made. An overview of the policies that attract young people and cause population out-migration is also provided. Finally, the current challenges of demographic growth are highlighted and recommendations for improvement are given.

Keywords: *demographic policies, negative natural growth, brain drain, population policy*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	2
2.1. Predmet istraživanja	2
2.2. Metode istraživanja.....	2
2.3. Izvori istraživanja	2
2.4. Ciljevi istraživanja.....	3
3. TEORIJSKA PODLOGA I PRETHODNA ISTRAŽIVANJA	4
3.1. Demografski resurs i utjecaj na gospodarstvo	4
3.2. Demografski trendovi	7
3.2.1. Rast populacije.....	7
3.2.2. Migracije	8
3.2.3. Starenje stanovništva.....	10
3.3. Populacijska politika.....	12
3.4. Odrednice ekonomske politike	17
3.4.1. Potrošnja kućanstava.....	17
3.4.2. Utjecaj digitalizacije na tržište rada	22
3.4.3. Institucije u gospodarstvu	24
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	27
4.1. Demografska kretanja u RH i EU – komparativna analiza	27
4.2. Preporuke za unaprjeđenje.....	36
5. RASPRAVA	38
6. ZAKLJUČAK	39
LITERATURA	40
POPIS SLIKA	45
POPIS TABLICA	46

1. UVOD

Iako se pitanje demografije možda spominje tek kada se radi popis stanovništva, demografsko pitanje jedno je od ključnih za naciju i državu. Takozvana, generacijska ravnoteža važna je zbog opstanka same nacije te zbog optimalnog funkcioniranja nužnih sustava – mirovinskog zdravstvenog, ali i općeg društvenog. Zbog toga je važno kreirati, ali i efikasno provoditi populacijsku politiku koja se postiže, prije svega, pronatalitetnim mjerama. Mladi ljudi ključni su pokretač i nositelj promjena, stoga i važan demografski resurs, ali i glavni ulagači u obrazovni sustav, tehnologiju, korisnici zabavnih sadržaja, turističke ponude, većine proizvoda drugih djelatnosti, odnosno doprinose priljevima u državni proračun. Dodatno, osim ovog prirodnog kretanja stanovništva, njegove obnove i dugoročne opstojnosti, jako važno područje su i mehaničko kretanje stanovništva, odnosno migracije stanovništva koje znatno utječu na demografiju. Migranti iz drugih zemalja i drugačijih religijskih opredjeljenja utječu na demografske brojke matične zemlje, stoga je prepoznavanje migracija kao značajnog resursa budućeg razvoja, a samim time prilagodba populacijskih politika, nužna. Demografsko pitanje sve više zaokuplja čitavu Europsku uniju jer je europsko stanovništvo sve starije, pa se postavlja pitanje na koji način održati, ranije spomenuto optimalno funkcioniranje nužnih sustava zemlje. Upravo se u ovome i ogleda opravdanost istraživanja te značaj motiva istraživanja i doprinosa koji se ostvare u ovom području.

Rad je podijeljen na 6 poglavlja. Prvim poglavljem čitatelja se uvodi u rad, pokušava se objasniti motiv pisanja ovog rada i njegova logička struktura. U drugom poglavlju opisana je metodologija rada – razmatra se predmet istraživanja, metode, izvori i ciljevi. Treće poglavlje donosi teorijsku podlogu demografije s posebnim naglaskom na demografsku obnovu, kao i pregled prethodnih istraživanja. U četvrtom poglavlju dani su rezultati istraživanja. Peto poglavlje je rasprava u kojoj se sagledaju ključne teme i rezultati istraživanja. Šesto poglavlje je zaključak. Predložene su i smjernice za daljnja istraživanja. Na kraju rada navedena je literatura i izvori korišteni prilikom pisanja rada, kao i popis slika i tablica.

2. METODOLOGIJA RADA

Metodologijom rada obuhvaćeni su predmet istraživanja, metode, izvori i ciljevi.

2.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada su izazovi demografske obnove Hrvatske. Osim toga, dan je osvrt na utjecaj demografskog deficita na održivost brojnih ključnih ekonomskih (ali i ostalih) sustava. Populacijska politika od iznimne je važnosti za dugoročnu opstojnost svake zemlje.

2.2. Metode istraživanja

Metode rabljene u istraživačkom procesu su: metoda kompiliranja (koja se najviše koristila prilikom pregleda literature), prikupljanje, priprema i obrada podataka (rabljena u istraživačkom dijelu rada kod analize podataka), metoda deskripcije (za opisivanje pojava i iznošenja temeljnih zaključaka nakon provedenih analiza), metoda klasifikacije kojom su se nastojali razvrstati temeljni demografski pojmovi i njihova poveznica s pitanjima dugoročne opstojnosti važnih sustava zemlje (Zelenika, 1998). Rabi se i komparativna metoda kojom se analiziraju prikupljeni podaci i veze među njima. Nadalje, u svrhu pisanja rada konzultirana je znanstvena i stručna literatura iz ovog područja, kao i strana literatura, uglavnom s engleskog govornog područja. Uz ključne je izraze i termine dano i englesko nazivlje kako bi se čitatelj mogao informirati i u drugoj literaturi. Na taj način se postiže bolje i preciznije razumijevanje samog teksta. Riječi i pojmovi koji imaju rodno značenje korišteni u radu odnose se jednako na muški i ženski rod, bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu.

2.3. Izvori istraživanja

U svrhu istraživanja u ovom području konzultirana je brojna stručna i znanstvena literatura, monografije i stručni i znanstveni članci. Također, podaci su prikupljeni s relevantnih internetskih stranica i drugih mrežnih izvora. Ova tematika je značajna i zbog toga je velik broj dostupnih izvora.

2.4. Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja je upoznati se sa glavnim izazovima demografske obnove Republike Hrvatske i dati preporuke za unaprjeđenje nakon razmatranja demografskih kretanja u Hrvatskoj i odabranim članicama zemalja Europske unije na temelju provedene analize.

3. TEORIJSKA PODLOGA I PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

Ovim se poglavljem razmatra demografija kao resurs i njezin utjecaj na gospodarstvo. Također, dane su odrednice ekonomske i populacijske politike. Ovim se poglavljem sagleda i ono što utječe na migraciju mladog stanovništva sposobnog za zasnivanje obitelji te postoje li načini kako to spriječiti i omogućiti im, takozvani, dostojanstven život u Hrvatskoj.

3.1. Demografski resurs i utjecaj na gospodarstvo

Demografski resurs, najjednostavnije rečeno, zapravo je stanovništvo. Stanovništvo (ili populacija) definira se kao „...specifičan skup osoba u kojemu svaka od njih sudjeluje sa svojim posebnim obilježjima koja čine osnovu na kojoj se formiraju strukture stanovništva“ (Obadić i Tica, 2016:52). Struktura i broj stanovništva utječu na tijek, obujam i strukturu raspodjele, potrošnje i proizvodnje. Stanovništvo neke zemlje zapravo ima dvostruku ulogu – s jedne je strane potrošač, a s druge strane proizvodni potencijal. U tom smislu, prema Živiću (2007), znanost koja proučava stanovništva s kvalitativnog i kvantitativnog stajališta naziva se demografijom (Živić, 2007). Demografija proučava sve važne faktore u ljudskim životima – njihovo rođenje i smrt, školovanje, zapošljavanje, bračno stanje, rođenje djece, umirovljenje. Hrvatski istraživači, zbog specifičnosti ovog područja, početkom novog tisućljeća fokusiraju se i na otoke i ruralna područja (Nejašmić, 2013; Živić, 2003; Šundalić i Barković, 2008). Neki opći pojmovi vezani za demografiju dani su u nastavku.

Prirodni prirast označava razliku između rodnosti i smrtnosti u promatranom vremenskom razdoblju (najčešće jednoj godini). Stopa nataliteta/mortaliteta godišnji je broj rođenih/umrlih na 1000 stanovnika ($n=N/P \times 1000$). Stopa prirodnog prirasta je stopa nataliteta umanjena za stopu mortaliteta, a predstavlja stopu rasta stanovništva bez obzira na migracije. Neto migracije su imigracije umanjene za emigracije na 1000 stanovnika. Uzroci mogu biti *push* i *pull* čimbenici, prirodni, društveni, ekonomski (Drvenkar, 2017). Tako ih, primjerice, Malnar i Malnar (2019) razvrstavaju na sljedeće čimbenike koji utječu na brojnost stanovništva su (Malnar i Malnar, 2019):

- Demografski čimbenici (primjerice, broj članova kućanstva);
- Ekonomski čimbenici (primjerice, mirovinski i zdravstveni sustav, oscilacije potrebe za radnom snagom i pomaci na tržištu rada, smjena gospodarskih ciklusa) ;

- Politički čimbenici (primjerice, ratovi, migracije);
- Ostali čimbenici (primjerice, odnos sredine prema tradicionalnim vrijednostima i normama – utječe na broj djece rođene u braku / izvan braka).

Kako je u uvodu istaknuto, kretanje stanovništva može biti prirodno i mehaničko. Prirodno kretanje stanovništva odnosi se na kretanje stanovništva uzrokovano prirodnim pojavama kao što su starenje stanovništva (zbog kojeg se smanjuje stopa fertiliteta, primjerice), dok su migracije uporište mehaničkog kretanje stanovništva, kako je prikazano **tablicom 1.**

Tablica 1. Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva

Prirodno kretanje stanovništva	Mehaničko kretanje stanovništva - migracije
– natalitet (apsolutni ili stopa nataliteta)	- Prema inozemstvu – emigracije
– stopa fertiliteta	- Iz inozemstva u nacionalni sustav – imigracije
– reprodukcija stanovništva	
– mortalitet	Pokazatelji: neto migracije (imigracija minus emigracija)
– prirodni prirast/pad	

Izvor: Drvenkar, 2017

Republika Hrvatska, prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2021. godine, a temeljem Popisa stanovništva 2021., broji 3 871 833 stanovnika, od čega je 1 865 129 muškaraca (48,17%) i 2 006 704 žena (51,83%) (Državni zavod za statistiku, 2021). U odnosu na Popis iz 2011., broj se stanovnika smanjio za 413 056 osoba ili 9,64% (Državni zavod za statistiku, 2021).

Sa ekonomskog aspekta promatrano, razlikuje se ekonomski aktivno i neaktivno stanovništvo. Ekonomski aktivno stanovništvo obuhvaća zaposlene (radnike) u pravnim osobama (zaposleni na puno ili skraćeno radno vrijeme), samozaposlene (suvlasnike i vlasnike poduzeća), nezaposlene (prvi posao / otpušteni), poljoprivrednike i druge osobe koje samostalno ili s pomažućim članovima domaćinstva obavljaju djelatnost. Ekonomski neaktivno stanovništvo može se podijeliti u dvije kategorije: one bez prihoda (djeca do 14 godina, učenici i studenti, nesposobni za rad i bolesni, kućanice) i one s vlastitim izvorom prihoda (stipendisti, umirovljenici, ostale osobe koje ne rade, ali i ne traže posao) (Obadić i Smolić, 2007).

Temelj za proučavanje ekonomske strukture ukupnog stanovništva je ekonomska struktura aktivnog stanovništva, odnosno radna snaga (Pokos i Peračković, 2016). Pod ekonomskom strukturom podrazumijeva se struktura prema ekonomskoj: aktivnosti, djelatnosti i zanimanju. Osnovne društveno-ekonomske determinante obujma aktivnog stanovništva čine, prema Pejnović i Kordej-De Villa (2015:329):

- „Granska struktura privrede i tempo gospodarskog razvitka.
- Postojeća potražnja za radnom snagom (primjerice, tržište rada).
- Trajanje opće obveznog školovanja, zakonski propisi u vezi s tim te veličina obuhvata djece i omladine školovanjem.
- Radno zakonodavstvo (primjerice, zakonski određena minimalna dob stupanja u radni odnos, dob stjecanja prava na mirovinu).
- Ostali čimbenici (primjerice, opći uvjeti rada, efikasnost zdravstvene zaštite na radu, bračno stanje, tradicija i običaji u pogledu školovanja i zapošljavanja žena, biološke/etničke i vjerske strukture).

Prema kriteriju iz kojih djelatnosti crpi dohodak, struktura stanovništva može se raščlaniti na tri razine (Nejašmić i Mišetić, 2010:52), počevši od grupe podjele kako slijedi:

1. „Gruba struktura - stanovništvo dijelimo u dvije grupe: poljoprivredno (2%) i nepoljoprivredno stanovništvo (98%).
2. Detaljna struktura - stanovništvo razvrstavamo prema tome crpi li dohodak iz primarnih (5%), sekundarnih (31%) ili tercijarnih (64%) djelatnosti.
3. Stvarna struktura - razvrstavanje prema granama u pojedinim djelatnostima (npr. tekstilna industrija)“.

U pogledu svjetskog stanovništva, kako ističe Welch (2022), Zemlja je simboličkog 8-milijarditog stanovnika, odnosno stanovnicu dobila je u studenom 2022. godine, na Filipinima (Welch, 2022). Zbog razvoja tehnologija i poboljšanja životnih uvjeta, ljudi je sve više, životni vijek se produžava, a resursi na raspolaganju ostaju isti, zbog čega je demografija jedan od ključnih problema suvremenog doba i uopće opstojnosti života na Zemlji.

3.2. Demografski trendovi

Suvremeni demografski trendovi uključuju rast broja stanovništva na svjetskoj razini, starenje stanovništva i migracije. U nastavku će se detaljnije razmotriti svaki od ovih trendova.

3.2.1. Rast populacije

Evidentan je kontinuirani rast broja stanovnika. Rast stanovništva djelomično je uzrokovan smanjenjem razine smrtnosti, što se odražava u povećanju kvalitete života te očekivanog trajanja života (Wertheimer-Baletić, 2017; 2014). Nakon pada mortaliteta, rast stanovništva se nastavlja sve dok je fertilitet na visokoj razini. Kada fertilitet počinje padati, godišnja stopa rasta počinje padati. U 2021. godini prosječan fertilitet svjetske populacije iznosio je 2,3 živorođena djeteta po ženi tijekom života (Ujedinjeni narodi, 2022). Predviđa se da će globalna fertilitet dalje pasti na 2,1 živorođena djeteta po ženi do 2050. godine (**tablica 2.**) (Ujedinjeni narodi, 2022). Ipak, a za predmet ovog istraživanja izuzetno značajno, broj živorođene djece po ženi opada.

Tablica 2. Prosječan broj rođenja po ženi za odabrane godine

Regija	Prosječan broj rođenja po ženi za odabrane godine		
	1990.	2021.	2050.
Svijet (prosjek)	3,3	2,3	2,1
Sub-saharska Afrika	6,3	4,6	3,0
Sjeverna Afrika i Zapadna Azija	4,4	2,8	2,2
Središnja i Južna Azija	4,3	2,3	1,9
Istočna i Jugoistočna Azija	2,6	1,5	1,6
Latinska Amerika i Karibi	3,3	1,9	1,7
Australija / Novi Zeland	1,9	1,6	1,7
Oceanija*	4,7	3,1	2,4
Europa i Sjeverna Amerika	1,8	1,5	1,6
Najmanje razvijene zemlje	6,0	4,0	2,8
Zemlje u razvoju bez izlaza na more	5,7	4,0	2,7
Zemlje u razvoju (manja otočja)	3,3	2,3	2,0
*osim Australije i Novog Zelanda			

Izvor: obrada autora prema Ujedinjenim narodima, World Population Prospects 2022, dostupno na: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf, pristupljeno: 22. 6. 2023.

Počevši od 1960.-ih godina, razine fertiliteti u Istočnoj i Jugoistočnoj Aziji padale su brže u usporedbi s Europom i drugim regijama u kojima se pad dogodio ranije, zahvaljujući brzom tempu socioekonomskog razvoja i učinkovitosti programa planiranja obitelji koje je poticala i sponzorirala država. Od 2018. godine Latinska Amerika i Karibi pridružili su se popisu regija u kojima je fertilitet pala ispod 2 rođenja po ženi tijekom života (Ujedinjeni narodi, 2022; Saroha, 2018). Godine 2021. očekivani životni vijek u najmanje razvijenim zemljama zaostajao je 7,0 godina za svjetskim prosjekom, uglavnom zbog stalno visokih razina smrtnosti djece i majki te, u nekim zemljama, zbog nasilja i sukoba ili kontinuirane prisutnosti visokog broja zaraženih virusom HIV-a. Godine 2021. u sub-saharskoj Africi utvrđene su razine fertiliteti dovoljno visoke da održe pozitivan rast stanovništva (4,6 rođenja po ženi), Oceanija (bez Australije i Novog Zelanda) ostvarila je 3,1 živorođeno dijete po ženi, Sjeverna Afrika i Zapadna Azija 2,8, te Središnja i Južna Azija 2,3 (Ujedinjeni narodi, 2022; Easterlin, 1967). Kako je predmet istraživanja ovog rada ipak usmjeren na Hrvatsku i zemlje Europske unije, bitno je naglasiti kako postoje veliki izazovi po pitanju fertiliteta u Europskoj uniji (König-Castillo et al., 2022; Burkimsher, 2015; Vos, 2009; Van De Kaa, 1987), a posebice regionalnih izazova po pitanju razlika u fertilitetu (Buelens, 2022; Beaujouan & Toulemon, 2021).

U 2020. godini globalna stopa rasta stanovništva pala je ispod 1% godišnje po prvi put od 1950. godine. Predviđa se da će populacija dosegnuti vrhunac od oko 10,4 milijarde ljudi tijekom 2080-ih i ostati na toj razini do 2100. godine. Dvije trećine predviđenog povećanja globalne populacije do 2050. godine bit će potaknuto prošlim rastom broja stanovnika te dobnom strukturom stanovništva. Zanimljivo je da projekcija Ujedinjenih naroda smatra kako bi se ovakav rast dogodio i da broj živorođene djece u današnjim zemljama s visokim fertilitetom odmah padne na otprilike dva živorođena djeteta po ženi (UNCTAD, 2022; Ujedinjeni narodi, 2022; Svjetska banka, 2022). U tom smislu vlade različitih zemalja trebaju voditi računa o vlastitoj populacijskoj politici. Kumulativno, utjecaj takvih promjena mogao bi pridonijeti značajnijem smanjenju rasta globalnog stanovništva u drugoj polovici ovog stoljeća.

3.2.2. Migracije

Iako se često znaju isticati negativni aspekti migracija (De Angelis, 2021; Langewiesche & Lubyova, 2000; Dustmann, Frattini & Glitz, 2006; Sriskandarajah, 2005), migranti doprinose gospodarstvu zemalja odredišta. U zemljama odredišta migranti često popunjavaju kritične

praznine u radnoj snazi, obavljajući poslove koje domaći radnici ne žele raditi (Ottaviano i sur., 2013). Budući da su radnici – migranti skloni nadopunjavanju ovakvih radnih mjesta i zamijeni skupova vještina domaćih radnika, migracija također može povećati potražnju za robom i uslugama u zemljama odredišta (Joly, 2000; Ruhs i Vargas-Silva, 2018). Nadalje, budući da su migranti često poduzetnici, pridonose stvaranju novih radnih mjesta u zemljama u koje preseljavaju (Docquier i sur., 2014). Porezi i doprinosi za programe socijalne sigurnosti koje plaćaju migranti obično su veći od iznosa koji primaju u naknadama (OECD, 2014). Medijan godina migranata, kao i udio žena koje migriraju vidljiv je u **tablici 3**.

Tablica 3. Migranti po regijama

Regija	Kod regije	Migranti				
		Ukupni potencijalni migranti [apsolutni broj ljudi]	Ukupni potencijalni migranti, udio u ukupnom stanovništvu	Izbjeglice i tražitelji azila	Udio žena koje migriraju	Medijan godina migranata
Svijet	900	280 598 105	3,6	33 807 795	48,1	39,1
Sub-saharska Afrika	947	22 221 538	2,0	5 893 738	47,6	31,0
Sjeverna Afrika i Zapadna Azija	1833	49 767 746	9,5	13 481 636	35,8	34,2
Središnja i Južna Azija	921	19 427 576	1,0	3 569 787	49,9	39,5
Istočna i Jugoistočna Azija	1832	19 591 106	0,8	656 437	49,4	35,7
Latinska Amerika i Karibi	1830	14794 623	2,3	4 797 904	49,5	31,2
Australija / Novi Zeland	927	9 067 584	29,9	157 455	50,6	42,0
Oceanija*	1835	313 069	2,5	11 042	47,1	39,8
Europa i Sjeverna Amerika	1829	145 414 863	13,0	5 239 796	51,7	43,8
Najmanje razvijene zemlje	941	16 184 725	1,5	6 867 123	50,4	28,5
Zemlje u razvoju bez izlaza na more	1636	15 022 720	2,8	3 638 192	51,6	33,4
Zemlje u razvoju (manja otočja)	1637	5 678 001	7,9	135 125	47,0	39,7

*osim Australije i Novog Zelanda

izvor: obrada autora prema Ujedinjenim narodima, International Migration 2020 Highlights, dostupno na:

https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2020_international_migration_highlights.pdf , pristupljeno: 22. 6. 2023.

Kako je vidljivo iz **tablice 3.**, medijan godina migranata (neovisno o spolu) na svjetskoj razini iznosi 39,1 godinu, dok je žena ipak nešto manje (48,1 % naspram 51,9 % muškaraca koji migriraju) (Ujedinjeni narodi, 2020). Ovakvi se trendovi mogu povezati sa starenjem stanovništva.

3.2.3. Starenje stanovništva

Globalno, očekivani životni vijek dosegnuo je 72,8 godina u 2019. godini, što je povećanje od gotovo 9 godina od 1990. godine. Predviđa se da će daljnja smanjenja smrtnosti rezultirati prosječnom dugovječnošću od oko 77,2 godine na globalnoj razini u 2050. godini. Očekivano trajanje života pri rođenju za žene u 2019. premašilo je životni vijek muškaraca za 5,4 godine na globalnoj razini, s tim da je očekivani životni vijek žena 73,8 godina, a muškaraca 68,4 godine. Prednost žena u preživljavanju uočena je u svim regijama i zemljama, u rasponu od 7 godina u Latinskoj Americi i na Karibima, do 2,9 godina u Australiji i Novom Zelandu (**tablica 4.**) (Ujedinjeni narodi, 2022).

Tablica 4. Očekivani životni vijek u različitim regijama

	Očekivani životni vijek [godine]					
	1990.	1990.	2021.	2021.	2050.	2050.
Regija	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Svijet (prosjek)	61,5	66,5	68,4	73,8	74,8	79,8
Sub-saharska Afrika	47,3	51,2	57,8	61,6	64,3	69,1
Sjeverna Afrika i Zapadna Azija	61,7	67,0	69,7	74,8	76,0	80,8
Središnja i Južna Azija	58,1	59,9	65,9	69,6	74,9	79,4
Istočna i Jugoistočna Azija	65,6	70,7	73,6	79,6	79,4	84,1
Latinska Amerika i Karibi	64,6	70,9	68,8	75,8	78,1	83,1
Australija / Novi Zeland	73,7	79,8	82,7	85,6	85,4	88,6
Oceanija*	60,3	65,5	64,6	70,1	68,4	74,9
Europa i Sjeverna Amerika	69,7	77,4	73,9	80,4	81,6	86,1

Najmanje razvijene zemlje	48,7	51,6	61,7	66,5	67,8	73,5
Zemlje u razvoju bez izlaza na more	49,0	53,5	61,0	66,5	67,4	73,4
Zemlje u razvoju (manja otočja)	63,4	67,9	68,0	73,9	74,1	80,0
<i>*osim Australije i Novog Zelanda</i>						

izvor: obrada autora prema Ujedinjenim narodima, World Population Prospects 2022, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf, dostupno na: pristupljeno: 22. 6. 2023.

Iako je postignut znatan napredak u smanjivanju razlika u očekivanoj životnoj dobi pri rođenju između zemalja, razlike su i dalje velike. Napredak u očekivanom životnom vijeku usporio se 2020. i 2021. godine zbog utjecaja pandemije COVID-19 (Moran i drugi, 2022). Očekivano trajanje života u dobi od 65 godina odražava prosječan broj dodatnih godina života koje bi 65-godišnja osoba doživjela, u skladu s prevladavajućim uvjetima koji mogu uzrokovati smrt. Prije izbijanja pandemije COVID-19, u 2019., ljudi koji su već preživjeli 65 godina, mogli bi očekivati da će živjeti u prosjeku dodatnih 17,5 godina diljem svijeta, 6,2 godine duže od osobe iste dobi u ranim pedesetima. U 2019. godini žene u dobi od 65 godina mogle su očekivati da će živjeti dodatnih 18,8 godina, a 65-godišnji muškarci dodatnih 15,9 godina (UNESCO, 2022).

Ipak, u nekim zemljama Europe i Sjeverne Amerike napredak u očekivanom životnom vijeku već je bio usporen ili zaustavljen i prije izbijanja pandemije. U Kanadi, Ujedinjenom Kraljevstvu i Sjedinjenim Državama, na primjer, statistike ukazuju na razine očekivanog životnog vijeka u posljednjih nekoliko godina koje su niže od onoga što je prethodno projicirano (na temelju povijesnih podataka o preživljavanju u svakoj zemlji). Skraćenje očekivanog životnog vijeka u Sjedinjenim Državama uglavnom se može pripisati stagnirajućem opadanju smrtnosti od kardiovaskularnih bolesti (Mehta i sur., 2020).

U Hrvatskoj je također očit trend starenja domaćeg stanovništva, popraćen velikim migracijama u posljednjih desetak godina te kontinuiranim većim mortalitetom u odnosu na natalitet (Državni zavod za statistiku, 2022). Jedno od rješenja, u kontekstu poboljšanja demografske slike, svakako je populacijska politika.

3.3. Populacijska politika

Nacionalna populacijska politika službeni je dokument donesen i objavljen 2006. godine u Narodnim novinama te se od tada nije mijenjao (NN 132/2006). Od tada je od značajnijih dokumenata u ovom području donesen još i Strateški plan Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku 2018. – 2020. (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021). Međutim, to je ipak Strateški plan, a ne sama socijalna politika. Već na samom početku, ovo upućuje na zanemarivanje sustavnog pristupa nacionalnoj populacijskoj politici, demografskoj politici. Svijet se mnogo promijenio u posljednjih 17 godina, a nacionalna bi populacijska politika trebala pratiti brojne trendove i čimbenike koji utječu na demografiju te ih uključivati u svoj program i prilagođavati im se.

Svrha je populacijske politike odgovoriti na specifičnu nepovoljnu nastalu demografsku situaciju u smislu sastavnica prirodnog kretanja stanovništva. „Populacijska politika skup je mjera i akcija, najčešće ugrađenih u pozitivna zakonska rješenja i provedbene akte, kojima država usmjerava razvoj vlastita stanovništva, njegovo brojčano kretanje, prostorni razmještaj, brojnost živorođenih i umrlih, a posredno usmjerava promjene u dobno-spolnim, socioekonomskim i obrazovnim strukturama stanovništva te strukturama obitelji, kućanstava, naselja, regija, kao i odnosa napučenosti urbanih i ruralnih prostora“ (Wertheimer-Baletić, 2005:98).

Kako se navodi u Populacijskoj politici iz 2006., u to doba većina zemalja južne, sjeverozapadne i zapadne Europe nije imala eksplicitno razrađene populacijske politike, već su pronatalitetne mjere bile sadržane uglavnom u obiteljskim politikama, društvenim politikama, politikama o stanovništvu ili fertilno – relevantnim socijalnim politikama (NN 132/2006). „Službenu populacijsku politiku razmjerno dugo i s odgovarajućim uspjehom imaju Francuska i Švedska“ (Wertheimer-Baletić, 2005:98). Podjela populacijske politike na četiri osnovna tipa prema aktivnostima i mjerama koje se mogu primijeniti prikazana je u Narodnim novinama (NN 132/2006).

Temeljni cilj Nacionalne populacijske politike iz 2006. bio je brojčani porast stanovništva i pomlađivanje populacije u Hrvatskoj. Taj se opći cilj mogao ostvariti primjenom ekspanzivne populacijske politike, „...uz odgovarajuće mjere redistributivnog tipa, ali dijelom i činitelje imigracijskog oblika ekspanzivne politike“ (NN 132/2006).

Temeljna načela nacionalne populacijske politike su pozitivno ozračje prema obitelji, braku i djeci te poštivanje temeljnih ljudskih prava, dragovoljnost, slobodno i odgovorno roditeljstvo, ravnopravnost spolova. U tom su smislu detektirana brojna područja djelovanja, aktivnosti i dani planovi provođenja aktivnosti (**tablica 5.**).

Tablica 5. Područja i mjere populacijske politike

Područje (A)	ODRŽIVI GOSPODARSKI RAZVOJ, TEMELJNE I RAZVOJNE PRETPOSTAVKE
Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poticati razvoj potencijalnih središnjih naselja i usmjeravati trend nutarnjih migracija 2. Osigurati dostupnost obrazovanja svima 3. Poticati i subvencionirati osnivanje proizvodnih i uslužnih trgovačkih društava, obiteljskih gospodarstava i drugih oblika zapošljavanja radnog i fertilnog stanovništva na prostorima izloženim iseljavanju, ubrzanom starenju i rijetko naseljenim prostorima Republike Hrvatske 4. Usmjeravati buduće useljeničke tokove u slabije razvijena i depopulacijska područja 5. Omogućiti kvalitetnu prometnu povezanost potencijalnih središnjih naselja, gradskih i prigradskih prostora, otoka s kopnom i brdsko-planinskih područja 6. Osigurati koncesije državnih poljoprivrednih zemljišta za obiteljska poljoprivredna gospodarstva 7. Poticati zapošljavanje mladih nezaposlenih roditelja, roditelja koji samostalno skrbe o djeci i roditelja djece s posebnim potrebama 8. Poticati i sufinancirati cjeloživotno obrazovanje i zapošljavanje dugotrajno nezaposlenih građana, osobito roditelja s otežanim čimbenikom zapošljivosti, roditelja koji samostalno skrbe o malodobnoj djeci i nezaposlenih roditelja većeg broja djece 9. Osigurati uklanjanje diskriminacijskih uvjeta pri zapošljavanju mladih, posebice mladih žena 10. Osigurati poštivanje načela jednakosti spolova u pristupu tržištu roba i usluga unutar značajnih aspekata društvenog i gospodarskog života 11. Izraditi strategiju stambenog zbrinjavanja na nacionalnoj, lokalnoj i regionalnoj razini, posebice za mlade koji tek dolaze na tržište rada i na putu su stvaranja vlastite obitelji 12. Osigurati snižene kamatne stope na kredite mladim parovima i obiteljima s djecom na području od posebnog državnog interesa, ruralnim i depopulacijskim područjima
Područje (B)	SUSTAV OBITELJSKIH POTPORA
Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Posebnim propisom/zakonom institucionalizirati sustav obiteljskih potpora 2. Osigurati isplatu jednokratne pomoći za opremu novorođenog djeteta u visini 70% proračunske osnove 3. Osigurati doplatu za djecu sukladno ostvarenom dohotku u obitelji

	<ol style="list-style-type: none"> 4. Osigurati isplatu pronatalitetnog dodatka za treće i četvrto dijete u obitelji 5. Poticati jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave na isplatu dodatka za dijete 6. Rodiljnu naknadu zaposlene majke u vrijeme obveznoga roditeljnog dopusta vezati uz proračunsku osnovicu 7. Isplatu naknade zaposlenim roditeljima u vrijeme korištenja dodatnoga roditeljnog odnosno roditeljskog dopusta vezati uz proračunsku osnovicu 8. Omogućiti korištenje prava na roditeljnu naknadu svim majkama koje ne ostvaruju pravo kao zaposlene majke u vrijeme obveznoga roditeljnog dopusta u iznosu od najmanje 50% proračunske osnovice 9. Osigurati doprinose za mirovinsko osiguranje u visini bruto plaće zaposlenih majki i roditelja, u vrijeme korištenja obveznoga roditeljnog i dodatnoga roditeljnog, odnosno roditeljskog dopusta 10. Uvesti mogućnost fleksibilnog korištenja dodatnoga roditeljnog odnosno roditeljskog dopusta za zaposlene roditelje do osme godine života djeteta 11. Promicati novi sustav obiteljskih potpora, s naglaskom na uključivanju većeg broja očeva
Područje (C)	POREZNE OLAKŠICE
Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Povećati porezni odbitak iz plaće za prvo dijete, a za svako sljedeće dijete prema vrijednostima uređenim prije zadnjih izmjena⁴⁰, bez umanjivanja osnovnoga osobnog poreznog odbitka 2. Mladim bračnim parovima i obiteljima s uzdržavanom djecom povećati najveći mogući iznos do kojeg se priznaju porezne olakšice za investicijsko održavanje postojećega stambenog prostora 3. Povećati najveći mogući iznos do kojeg se priznaju porezne olakšice za plaćene kamate po odobrenim stambenim kreditima mladim bračnim parovima i obiteljima s uzdržavanom djecom 4. Povećati najveći mogući iznos do kojeg se priznaju porezne olakšice za uplaćene stanarine mladim bračnim parovima i obiteljima s uzdržavanom djecom 5. Iznos koji roditelji plaćaju za usluge skrbi o djetetu u kući odbiti od osnovice za plaćanje poreza na dohodak 6. Jednokratnu potporu za novorođenče i iznos obiteljske potpore od strane poslodavaca u visini jedne proračunske osnovice osloboditi poreza na dohodak, a poslodavcu za taj iznos umanjiti poreznu osnovicu 7. Jednokratnu potporu za novorođenče i iznose obiteljskih potpora od strane jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, u visini jedne proračunske osnovice, osloboditi poreza na dohodak 8. Uvesti povlaštene stope poreza na dodanu vrijednost na dječju odjeću, obuću, opremu, hranu i higijenske proizvode
Područje (D)	USKLADIVANJE OBITELJSKOG I POSLOVNOG ŽIVOTA

Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osigurati subvencije države u plaćanju doprinosa kod korištenja skraćenog, odnosno nepunog radnog vremena roditelja za prvo i drugo dijete do treće godine života, a za treće i svako daljnje dijete ili blizance do osme godine života 2. Poticati poslodavce na primjenu odredaba Zakona o radu i donošenje posebnih propisa koji se odnose na posebna poslovna utanačenja i fleksibilizaciju rada i mjesta rada (nepuno radno vrijeme, rad kod kuće i teleposlovanje, klizno radno vrijeme, dopusti) 3. Uvesti pravo nezaposlenog roditelja s troje i više djece da odbije prihvatiti zaposlenje prema propisima o posredovanju i zapošljavanju, izvan mjesta prebivališta, odnosno boravišta 4. Uvesti pravo roditelja koji samostalno skrbi o djetetu do 10. godine života, te jednog od roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju do 15. godine života, da odbije prihvatiti zaposlenje prema propisima o posredovanju pri zapošljavanju, izvan mjesta prebivališta, odnosno boravišta 5. Povećati visinu primitka koju nezaposleni roditelj uzdržavanog djeteta smije ostvariti svojim radom u vrijeme nezaposlenosti, a da pri tome ne gubi pravo na novčanu naknadu, odnosno da se ne briše iz evidencije nezaposlenih osoba, u visini proračunske osnovice 6. Provoditi ciljani inspeksijski nadzor u pravcu: suzbijanja sivog tržišta rada, nezakonitog sklapanja ugovora o radu na određeno vrijeme, prekovremenog rada, rada u dane tjednog odmora i zaštite na radu 7. Osigurati poslodavcu isplatu propisanog iznosa nadoknade za reedukaciju zaposlenika, nakon vraćanja roditelja na posao, ovisno o duljini trajanja rodiljnog dopusta i stupnju stručne spreme zaposlenika
Područje (E)	SKRB O DJECI
Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izraditi nove predškolske standarde (normative) kojima se regulira rad predškolskih ustanova u dvije smjene 2. Osigurati besplatne udžbenike za obvezno obrazovanje 3. Osigurati produženi boravak za djecu u osnovnoškolskim ustanovama 4. Izraditi program za kontrolirani sustav izvaninstitucijske skrbi djece dojenačke i predškolske dobi 5. Osigurati institucijsko zbrinjavanje za svu djecu predškolske dobi na području jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave 6. Poticati otvaranje predškolskih ustanova i igraonica unutar velikih trgovačkih društava i korporacija 7. Stvoriti pretpostavke za otvaranje predškolskih ustanova i igraonica u privatnom vlasništvu 8. Potaknuti otvaranje servisa za pomoć obitelji

	<p>9. Osigurati isplatu naknada roditeljima, za čiju djecu na području jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave nije osigurano institucijsko zbrinjavanje, u visini iznosa kojima se to zbrinjavanje sufinancira</p> <p>10. Osnovati neprofitnu zakladu »Hrvatska za djecu« čijim bi se sredstvima pridonijelo razvoju poželjnog pronatalitetnog trenda i osnaživanju obitelji s većim brojem djece</p>
Područje (F)	ZDRAVSTVENA ZAŠTITA MAJKE I DJETETA
Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Osnovati Povjerenstvo za praćenje uzroka smrtnosti djece 2. Osigurati smanjivanje broja prijevremeno rođene djece i djece niske porođajne težine 3. Provoditi preventivne mjere koje će pridonijeti snižavanju broja nasilnih smrti, invaliditeta djece i mladih 4. Osigurati uvjete za ujednačenu perinatalnu skrb u županijama i velikim gradovima 5. Osigurati sustavnu i cjelovitu provedbu programa »Rodilišta – prijatelji djece« 6. Osigurati kvalitetniju zdravstvenu skrb za majke i djecu 7. Osnovati centre za planiranje obitelji i reprodukcijско zdravlje pri županijskim bolnicama, općim bolnicama i postojećim klinikama 8. Osnovati savjetovališta pri ambulancama radi bolje povezanosti stručnjaka i obitelji s ruralnih i teže dostupnih područja (otoci i brdsko-planinska područja) 9. Osigurati bolju povezanost stručnjaka i službi koje rade na zdravstvenom zbrinjavanju djece
Područje (G)	SENZIBILIZACIJA I INFORMIRANJE
Mjere	<ol style="list-style-type: none"> 1. Senzibilizirati javnost za probleme demografije 2. Osnovati Institut za demografska istraživanja 3. Poticati demografska istraživanja u postojećim znanstvenim ustanovama 4. Provoditi medijsku kampanju za promicanje Nacionalne populacijske politike i obiteljskih vrijednosti 5. Definirati i pokrenuti Nacionalni pokret brige o djeci u Hrvatskoj koji uključuje demografski aspekt i podizanje kvalitete obiteljskog života

Izvor: obrada autora prema NN 132/2006

Kao što je vidljivo, mjere su bile dalekovidne te su se mahom mogle rabiti i u razdoblju pandemije koronavirusa, posebno dio koji se odnosi na usklađivanje posla i obiteljskog života te oblike obavljanja posla koji su već predviđeni Zakonom o radu (npr. teleposlovanje, odnosno poslovanje na daljinu, engl. *remote*). Iako bi načelno trebalo revidirati populacijsku politiku te je uskladiti sa trenutnim trendovima i potrebama, postoji dobra osnova na temelju koje je moguće osuvremeniti postojeću strategiju.

3.4. Odrednice ekonomske politike

Postoje brojne odrednice kada se govori o kreiranju ekonomskih politika koje će rezultirati povoljnom demografskom slikom. Neke od ključnih mjera obuhvaćaju (Vlada RH, 2022):

- fleksibilno radno vrijeme i usklađen rad vrtića (zaposlenim bi roditeljima bilo mnogo lakše kada bi znali da su njihova djeca na sigurnom u vrtićima, ali bi im i prikladno radno vrijeme vrtića omogućilo ravnotežu između poslovnog i privatnog života)
- imigracijska politika trebala bi biti selektivna (država bi trebala omogućiti useljavanje onog broja radnika koliko je potrebno da se stabilizira tržište rada)
- progresivni dodatak na djecu i stimuliranje rađanja
- osigurati pristojne plaće za mlade i smanjiti rad na određeno (rad na određeno onemogućava mladim ljudima da planiraju život; dodatno: mladi ljudi će danas raditi samo ako im daju plaću od koje doista mogu živjeti)
- decentralizacija i poticanje razvoja svih gradova (poticati razvoj svih gradova u zemlji, a ne samo najvećih).
- Bez povjerenja dok god politika uhljebljuje ljude (nužno je vratiti povjerenje u institucije zemlje)
- U ruralnim krajevima subvencije na kredite (poglavito se to odnosi na subvencije na stambene kredite za mlade obitelji i uvjete kreditiranja).

Kada se pogledaju ove ključne mjere kojima bi se potaknuo demografski rast, one se mogu svesti na neke zajedničke nazivnike: povećati potrošnju kućanstava (povećanjem plaća mladih i omogućavanjem kreditnih proizvoda), pripremiti na odgovarajući način mlade za tržište rada, osuvremeniti institucije u gospodarstvu (nepovjerenje građana prema vlastima). U konačnici, sve bi ovo utjecalo na unaprjeđenje kvalitete života, što bi nagnalo mlade da u Hrvatskoj i ostanu.

3.4.1. Potrošnja kućanstava

Potrošnja kućanstava značajna je komponenta BDP-a, ali ima kratkoročno djelovanje. U SAD-u, primjerice, čak dvije trećine BDP-a otpada na potrošnju kućanstava (Iacoviello, 2011). Potrošnja kućanstava, prema originalnoj Keynesovoj krivulji potrošnje, ovisi o autonomnoj potrošnji c_0 , graničnoj sklonosti potrošnji c_1 , dohotku Y i porezima T (Borozan, 2012):

$$C = \hat{c}_0 + \hat{c}_1 \cdot (Y - T)$$

Autonomna potrošnja i granična sklonost potrošnji su procijenjene vrijednosti. Slično, potrošnju kućanstava razlaže i Iacoviello (2011):

$$C = \alpha W + \beta Y$$

Standardne determinante potrošnje kućanstava su bogatstvo W i permanentni dohodak Y . Koeficijenti α i β predstavljaju graničnu sklonost potrošnji iz bogatstva i permanentnog dohotka, respektivno (Iacoviello, 2011). Smatra se da će porast bogatstva u nekom trenutku svakako utjecati da poraste i potrošnja (Poterba, 2000). Kada se ukupno bogatstvo podijeli na bogatstvo kućanstava HW i financijsko bogatstvo NW , generalizacija gornje jednadžbe koja dopušta različite granične sklonosti potrošnji može se napisati kao (Iacoviello, 2011):

$$C = \alpha_N NW + \alpha_H HW + \beta Y$$

Koeficijent α_H iz gornje jednadžbe mjeri učinak bogatstva kućanstava. Ova jednadžba kaže da ako bi se bogatstvo kućanstava promijenilo za, recimo, 1 dolar, potrošnja bi se trebala promijeniti za H dolara. Ova jednadžba prikazuje osnovnu vezu između bogatstva kućanstava i potrošnje. Također, tumačenje ove jednadžbe na agregatnoj razini je komplicirano jer su u velikoj mjeri sve varijable jednadžbe zajednički određene (Iacoviello, 2011). Prema Iacoviello (2011), potrošnja kućanstava ovisi o bogatstvu kućanstava, financijskom bogatstvu (engl. *non housing*). Na agregatnoj razini, bogatstvo kućanstava mjeri tržišnu vrijednost cjelokupne stambene imovine koja se nalaze u određenoj zemlji. Bogatstvo kućanstava W_p (neto imovina kućanstava) raščlanjeno je na imovinu u vidu nekretnina i rezidencijalnih objekata u vlasništvu građana (80,0 %) i rezidencijalnih objekata za iznajmljivanje (20,0 %) (Iacoviello, 2011) – vrijedi Paretoovo pravilo.

Kretanja u financijskom bogatstvu, primjerice, mogu odražavati novi pogled na buduće dobitke. S teorijskog stajališta, ta bi kretanja mogla imati različite učinke na potrošnju kućanstava. Isto vrijedi i za bogatstvo kućanstava: promjene u vrijednosti stambenog fonda mogu odražavati promjene u ukusima između stanovanja i potrošačkih dobara, ili mogu biti rezultat promjena dostupnosti građevinskog zemljišta, ili kretanja u sektorskim tehnologijama. Može se pretpostaviti kako sve ove promjene utječu na potrošnju, ali ti bi učinci mogli biti različiti (Iacoviello, 2011). Empirijska literatura koju je sagledao Iacoviello (2011) nastoji identificirati problem odvajanja endogenih od egzogenih kretanja u bogatstvu kućanstava, a teorijski pregledi uglavnom proučavaju postoji li učinak bogatstva kućanstava i što on znači (Iacoviello,

2011). Pretpostavka osnovnog modela potrošnje kućanstva je da kućanstvo živi vječno i ima definirane preferencije u odnosu na trenutnu i buduću financijsku potrošnju c_t i stambene usluge h_t (Iacoviello, 2011):

$$\max E_t \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t (u(c_t) + v(h_t))$$

Koeficijent β u gornjoj formuli predstavlja diskontni faktor kućanstva, a E_t je operator očekivanja (Iacoviello, 2011). Ovdje se zanemaruje razmatranje životnog ciklusa, nasljedstvo, endogena ponuda rada, neodvojivost stanovanja od potrošnje i izbor zakupa stambenog prostora. Poterba (2000) navodi kako nasljedstvo ima malen (ako ikakav) utjecaj na ponudu rada. Dodatno, navodi kako studije lutrije razmatraju ponudu rada. Veliki dobitci utječu na povećanje potrošnje u pogledu trošenja na slobodno vrijeme, putovanja i hobije, a mnogi i daju otkaz na trenutnom poslu (povoljan šok bogatstva povećava potrošnju). Kod manjih osvojenih iznosa, to nije slučaj (Poterba, 2000, prema Imbens i sur., 1999). Kućanstva smanjuju ponudu rada kao odgovor na rast burze (ostvarivanje većih prihoda od vrijednosnih papira) (Poterba, 2000). Kućanstvo se suočava sa sljedećim proračunskim ograničenjem u bilo kojem razdoblju t : cijenom stanovanja, financijskim bogatstvom (npr. dionice u poduzeću), povratom na financijsko bogatstvo, prihodima od rada (Iacoviello, 2011). Poterba (2000) navodi kako s rastom financijskog bogatstva kućanstva raste i potrošnja hrane, ali i općenito potrošnja kućanstva. Ipak, pokazalo se i kako je utjecaj burze na potrošnju kućanstava znatno manji nego što se uobičajeno smatra (Poterba, 2000). Kako bi se optimirala potrošnja kućanstva, ona se može iskazati kao funkcija financijskog bogatstva iz prethodnog razdoblja, bogatstva kućanstava i inoviranja u pogledu prihoda od rada, povrata na financijsko bogatstvo i pozitivnih promjena u cijenama stanovanja. Kada cijena stanovanja raste, bogatstvo u jedinicama potrošnje raste, ali, osim ako pojedinac ne promijeni izdatke za stanovanje, bogatstvo kućanstva ne podrazumijeva veću potrošnju. Upravo zbog ovoga Buiters (2008) tvrdi da bogatstvo kućanstava nije neto bogatstvo, osim ako pojedinci ne smanje svoju potrošnju kućanstava kao odgovor na promjene cijena stanovanja. Kod Poterbe (2000) rast cijena stanovanja uzrokuje i rast potrošnje. Empirijski radovi Engelhardta (1996) i Skinnera (1996), sugerira da, u najboljem slučaju, postoji slaba veza između promjena cijena nekretnina i financijske potrošnje. Jeftinija rezidencijalna dobra (nekretnine) utječu na povećanje potrošnje na nestambena dobra, komponente koje utječu na kvalitetu života, primjerice posjećivanje kulturnih manifestacija

(Iacoviello, 2011). Na taj način bogatstvo kućanstava potiče potrošnju¹. Neke manjkavosti vrijedne daljnjih propitivanja u ovako formuliranoj teoriji su: a) pretpostavka da su promjene u cijeni stanovanja čisto egzogene; b) prisutnost mehanizama zaduživanja – hipoteke i sl.; c) kretanje životnog ciklusa i zakupa stambenih nekretnina; d) postojanost promjena u bogatstvu kućanstava u odnosu na promjene drugih oblika bogatstva (Iacoviello, 2011). Iz ovoga se može izvesti i funkcija agregatne potrošnje gdje je potrošnja izražena kao funkcija prihoda i bogatstva, i gdje je granična sklonost potrošnji iz bogatstva pozitivna (ili negativna), ovisno o temeljnim karakteristikama gospodarstva (Iacoviello, 2011). Međutim, u realističnijem okruženju, posebno kada je cilj modelirati gospodarstvo u cjelini, treba pretpostaviti da je bogatstvo endogeno, i da su njegove fluktuacije vođene trenutnim ili očekivanim kretanjima u tehnologiji, porezima, ili prema nekoj drugoj neidentificiranoj ekonomskoj osnovi. Negativna će očekivanja na financijski tržištima smanjiti potrošnju kućanstava. Ove neopipljive osnove istovremeno mogu djelovati na potrošnju i bogatstvo kućanstava (Iacoviello, 2011) pa se onda zamagljuje smjer kauzalnosti, odnosno teško ga je protumačiti. Jednostavnom regresijom, koja je napravljena na podacima SAD-a za period 1952qI – 2008qIV, pretpostavlja se kako potrošnja kućanstava C ovisi o bogatstvu kućanstava HW i financijskom bogatstvu NW . Rezultati regresije pokazali su kako je veća osjetljivost potrošnje na bogatstvo kućanstava, nego na financijsko bogatstvo. Jedan je to od mnogih razloga zašto bi kreatori politika mogli biti više zabrinuti o promjenama u bogatstvu kućanstava, nego u pogledu financijskog bogatstva (Iacoviello, 2011). U nekim se starijim radovima kao potencijalna determinanta potrošnje kućanstava razmatra i ratna reparacija (Poterba, 2000 prema Bodkin, 1959; Landsberger, 1963). Kod Braytona i Tinsleyja (1996) ponašanje potrošnje kućanstva funkcija je ukupnog bogatstva i njegovih sastavnica. Iacoviello i Neri (2010) pretpostavljaju da su potrošnja i bogatstvo kućanstva endogeni, a vođeni su kretanjima u tehnologiji, preferencijama, monetarnoj politici (kamatne stope). Svojim modelom pokazali su pozitivnu korelaciju između rasta potrošnje i rasta bogatstva kućanstava. Empirijskim istraživanjima ustanovljeno je kako bogatstvo kućanstava i potrošnja imaju tendenciju kretanja zajedno: to se može dogoditi zato što neki treći faktor pomiče obje varijable, ili zato što postoji izravniji učinak koji ide od jedne varijable do druge. Studije temeljene na serijama vremenskih podataka, na panel podacima i podacima koji proizlaze iz mikroekonomskih istraživanja, sugeriraju znatan dio učinka bogatstva kućanstava

¹ Ovdje treba spomenuti da kada je dohodak visok, $\frac{C}{Y}$ je nizak, niža je granična sklonost potrošnji. Kada je dohodak nizak, $\frac{C}{Y}$ je visok, viša granična sklonost potrošnji, visok udio potrošnje u BDP-u (Borozan, 2012). Imajući ovo u vidu, kao i Iacoviellovo istraživanje (2011) kojim se pokazuje da čak dvije trećine BDP-a otpada na potrošnju kućanstava, ideja bi bila provjeriti i BDP *per capita* za razmatrani period.

na potrošnju kroz zaduživanje (Iacoviello, 2011). Dodatno, u smislu mikroekonomskih istraživanja i ponašanja potrošača, potrošači mogu smanjiti potrošnju kućanstava jer žele imati određenu zalihu za neplaniranu i hitnu potrošnju (medicinski zahvat, i sl.) (Poterba, 2000). Moguće je da će manje promjene u potrošnji uzrokovati promjene cijene nekretnina u odnosu na fluktuacije na burzi (Poterba, 2000). Očekivanja o realnoj kamatnoj stopi nakon poreza, kao i sama kamatna stopa, utjecat će na potrošnju. Ako su očekivanja pozitivna, potrošnja može rasti, ali ako su negativna padat će (Poterba, 2000). Također, ako je kamatna stopa previsoka, potrošnja će opadati. Ovdje je zapravo diskutabilno gdje je granica (što znači "previsoko"?) jer je bogatstvo kućanstva različito od kućanstva do kućanstva. Nominalni anuitet može ukazivati na promjene u potrošnji (Poterba, 2000). Prilikom sagledavanja financijskih tržišta, dolazi se do zaključka kako će veća ulaganja u vrijednosne papire reducirati raspoloživi dohodak kućanstva namijenjen za potrošnju.

Poterba (2000) temelji svoje istraživanje na doradoj funkciji agregatne potrošnje koju su razvili Ando i Modigliani (1963). Potrošnja kućanstava dio je agregatne potrošnje. Potrošnja se obično mjeri kao suma izdataka za kratkoročna dobra i usluge (Poterba, 2000), što je i glavna razlika u odnosu na investicije koje se koriste duže od godine dana. Sama potrošnja kućanstva ovisi o obvezama (npr. porezi, mjesečna davanja), raspoloživom dohotku i neto imovini. Porezi djeluju negativno na potrošnju kućanstava, a raspoloživi dohodak povećava i BDP, i potrošnju (Poterba, 2000). Nadalje, Poterba (2000) zaključuje kako su starija istraživanja u funkciju potrošnje uključivala kapitalne dobitke, a novija naglasak stavljaju na bogatstvo. Rezultati istraživanja koje je Poterba (2000) razmatrao, ukazuju kako povećanje kapitala podiže potrošnju, povećanje bogatstva izvan tržišta dionica također povećava potrošnju. Razvidno je i da postoji dugoročni učinak povećanja bogatstva na burzi koji povećava potrošnju (Poterba, 2000). Također, potrošnja kućanstava sa većom neto imovinom više je usmjerena na dobra koja se mogu svrstati kao luksuzna, primjerice satovi (Iacoviello, 2011).

Kao što je vidljivo iz pregleda ovih radova, postoje nesuglasja u pogledu djelovanja razmatranih varijabli na potrošnju kućanstava. Primjerice, kod Poterbe (2000) rast financijskog bogatstva razmatra se kao pozitivna komponenta koja djeluje na rast potrošnje kućanstva, dok Iacoviello (2011) povrat na financijsko bogatstvo razmatra kao ograničenje u proračunu kućanstva. Također, financijsko je bogatstvo posebno zanimljiva komponenta potrošnje kućanstava jer je nejednoliko raspoređeno (velike oscilacije, ne samo između samih kućanstava, nego i u

kućanstvu postoje značajne razlike, s tim da su uglavnom žene smanjene financijske moći pa je iznimno teško biti samohrani roditelj) i postoji vrlo malo istraživanja (zbog nedostatka podataka). U konačnici, potrošnja kućanstava značajna je komponenta BDP-a, zbog čega je vrijedno razmatrati njezine komponente i njihov utjecaj na njega.

3.4.2. Utjecaj digitalizacije na tržište rada

Jedno od ključnih pitanja koje si mladi postavljaju prije osnivanja obitelji je pitanje osiguranja egzistencije na temelju vlastitog rada. Velik utjecaj na suvremeno tržište rada ima i digitalizacija i digitalna transformacija, zbog čega se tu može govoriti o spremnosti mladih da se nose sa izazovima suvremenog tržišta rada u Hrvatskoj (ili da se uklope negdje drugdje). S četvrtom industrijskom revolucijom, digitalnom transformacijom i brojnim tehnološkim dostignućima, u pitanje dolazi i funkcioniranje suvremenog tržišta rada. Opći pregled različitih područja utjecaja digitalizacije bio bi sljedeći (Degryse, 2016): a) otvaranje radnih mjesta: novi sektori, novi proizvodi, nove usluge; b) promjena posla: digitalizacija, podjela posla između ljudi i pametnih uređaja, novi oblici upravljanja; c) ukidanje poslova: automatizacija, robotizacija; d) prebacivanje posla: digitalne platforme, nabava iz mnoštva (engl. *crowd sourcing*), ekonomija 'dijeljenja'. Ova četiri utjecaja digitalizacije povezana su s makroekonomijom kroz utjecaje na razvoj tržišta rada, demografske mjere, plaće, socijalne nejednakosti, kvalitetu novootvorenih, promijenjenih ili unaprijeđenih poslova itd. (Matolcsy i sur., 2020).

U smislu zapošljavanja radnika, predviđa se da će doći do sljedećih promjena (Charbonneau i sur., 2017): dijeljenja zaposlenika, gdje pojedinog radnika zajedno zapošljava grupa poslodavaca (zaposlenik postaje zaposlenikom raznih tvrtki²); dijeljenje posla, gdje poslodavac zapošljava dva ili više radnika koje zajednički rade određeni posao, spajanje dva ili više poslova s nepunim radnim vremenom kako bi se postiglo puno radno vrijeme; privremena uprava, u kojoj su angažirani visokokvalificirani stručnjaci privremeno za određeni projekt ili za rješavanje određenog problema – pritom dolazi do integriranja vanjskih upravljačkih kapaciteta u radnu organizaciju; povremeni rad, gdje poslodavac nije dužan redovito osigurati rad zaposleniku, ali ima fleksibilnost da ih pozove na zahtjev, mobilni rad temeljen na ICT-u, gdje radnici mogu obavljati svoj posao s bilo kojeg mjesta u svakom trenutku, uz podršku modernih

² Ovo bi moglo djelovati na sreću i zadovoljstvo zaposlenika. Nesumnjivo bi neki zaposlenici "procvjetali" zbog mogućnosti angažmana na više projekata, no, nekima bi to sigurno bio izazov te uzrokovalo dodatan stres.

tehnologija; plaćanje rada vaučerima (vaučeri kupljeni kod ovlaštenih organizacija koje pokrivaju plaće i doprinose za socijalno osiguranje), projektni rad: samozaposlena osoba radi za velik broj klijenata; masovno zapošljavanje: gdje internetska platforma spaja poslodavce i radnika; zajedničko zapošljavanje: gdje slobodni radnici, samozaposleni ili mikropoduzeća na neki način surađuju kako bi prevladali ograničenja veličine (konzorcij ili poslovna zajednica može prihvatiti veći projekt) i profesionalnu izolaciju (Genberg, 2020).

Radni uvjeti više će se bazirati na fleksibilnosti i individualizmu. Budući da se ipak radi o sorti revolucije, očekuje se da će neki poslovi nestati, odnosno u većem su riziku od nestajanja od nekih drugih poslova. Tako bi se, primjerice, automatizacija i robotizacija mogla ponajprije dogoditi kod logistike i transporta, prodaje i komercijale, prerađivačke i građevinske industrije (3D ispisivanje kuća, npr.) te u nekim aspektima financijskog poslovanja i uslužnog sektora (automatska plaćanja režija i sl.) (Matolcsy i sur., 2020). Teže zamjenjivi poslovi bit će oni u sustavu obrazovanja, umjetnosti, medija, znanstvenika, inženjera, u upravljanju ljudskim potencijalima te neke uslužne djelatnosti, primjerice, frizeri (Charbonneau i sur., 2017). Iako je europski prosjek "ugroženih" poslova 54,00 %, predviđa se da će neke zemlje imati veće izazove u ovoj tranziciji: Rumunjska (61,93%), Portugal (58,94%), Bugarska (56,56%), Grčka (56,47%) – dok je središnji i sjeverni dio Europske unije manje pogođen – Njemačka (51,12%), Belgija (50,38%), Francuska (49,54%), Nizozemska (49,50%), Ujedinjeno Kraljevstvo (47,17%), Švedska (46,69%) (Degryse, 2016). Hrvatska je, poslije Rumunjske i Portugala, na trećem mjestu prema procjeni ugroženosti poslova (Degryse, 2016).

Charbonneau i sur. (2017) tvrde da se u nekim europskim zemljama (Švedska) pokazalo kako digitalizacija može imati i mali učinak prigušenja na inflaciju. Prema Charbonneau i sur. (2017), u Švedskoj digitalizacija ima statistički značajan, ali mali utjecaj na inflaciju. Isti autori istraživali su utjecaj digitalizacije u Kanadi i uvidjeli kako je, s obzirom na još uvijek nizak udio e-trgovine i kasno usvajanje ICT tehnologija u Kanadi, malo vjerojatno da digitalizacija ima značajan učinak na inflaciju u Kanadi (Charbonneau i sur., 2017). Pa ipak, kako se digitalna transformacija razvija i napreduje, ostavljaju prostor za moguće promjene.

Mnogo će se poslova prebaciti i na različite digitalne platforme te će biti potrebna neka nova zanimanja, primjerice rudarenje, arhitektura i analiza podataka, digitalni marketing, inženjeri koji će stvarati nove pametne uređaje i sl. (Genberg, 2020). Buduća se istraživanja mogu usmjeriti i na jačanje kolektivne pregovaračke moći sindikata te implementaciju digitalizacije u strateško vođenje poduzeća (Matolcsy i sur., 2020).

3.4.3. Institucije u gospodarstvu

Institucije su zapravo “pravila igre” (Van Arkadie, 1989; North, 1990). U tom se kontekstu može govoriti o pravnim, moralnim i običajnim normama, uvjetno rečeno ograničenjima koja su osmislili ljudi kako bi uredili i oblikovali ljudske interakcije. Institucije mogu biti formalne i neformalne. Formalno se institucije odnose na pisana pravila društva i organizacija (norme, zakoni, birokracija), a neformalne institucije uključuju konvencije, kodekse ponašanja, tradicije, kulturne norme, vjerska uvjerenja, moralne norme, navike, povjerenje (Efendić, 2010). Formalne i neformalne institucije postoje u svakom društvu i u međusobnoj su interakciji.

Institucije se mijenjaju, evoluiraju s evolucijom kompletnog društva. Pa ipak, trebale bi imati određenu trajnost u vremenu (promjene ne bi trebale biti prečeste) zbog vjerodostojnosti i mogućnosti oslanjanja, pružanja sigurnosti, kako samim građanima, tako i potencijalnim investitorima. Zbog toga postoji kontinuitet međudjelovanja potrebe za promjenom i ustrajnosti u već definiranim institucijama (Acemoglu i Robinson, 2010). Pod institucionalnim se promjenama podrazumijeva promjena pravila, tj. zakonodavnog i normativnog okvira, pravnih, moralnih i običajnih normi. Institucije se mijenjaju iz više razloga, primjerice postojeće organizacije utječu na institucionalne promjene; omjer političkih snaga se mijenja; stanje u gospodarstvu ponekad izaziva promjene (North, 1990). Specifično za zemlje u tranziciji je da se ponekada cjelokupni institucijski okvir promijeni jer gospodarstvo prelazi iz centralnog planiranja u tržišno orijentirano gospodarstvo (Efendić i Pugh, 2015). Efendić i Pugh (2015) u svom su radu, kojim su razmotrili 29 tranzicijskih država u razdoblju 1992 – 2007, ustanovili kako je BDP *per capita* određen cjelokupnom poviješću reformi institucija, a ovisno o toj povijesti, BDP *per capita* prilagođava se institucionalnim promjenama. U konačnici, značajne promjene donose vanjski utjecaji, primjerice pandemija koronavirusa, potresi, revolucije, ratovi i sl. (North, 1990).

Funkcije institucija u pogledu tržišta su regulirati, stabilizirati, stvarati i legitimirati tržište. Institucije značajno doprinose gospodarstvu. U gospodarstvu neke zemlje institucije su odrednice ukupnih troškova proizvodnje (transakcijski troškovi), produktivnosti i konkurentnosti, agregatne potrošnje, ulaganja u fizički i ljudski kapital, međunarodnog kredibiliteta zemlje (npr. ekonomska diplomacija), kvalitete života (utjecaj na nejednakost i

uključivost), očekivanja (npr. optimizam naspram pesimizma) te poticaja u gospodarstvu (Efendić i Pugh, 2015). Evidentno je i kako institucije imaju značajan utjecaj na investicijski profil zemlje, primjerice globalni indeks konkurentnosti (engl. *global competitiveness index*). Globalni indeks konkurentnosti, odnosno mjera konkurentnosti na globalnoj razini prikazan je za odabrane zemlje u **tablici 6.**, zajedno s pravom vlasništva.

Tablica 6. Globalni indeks konkurentnosti za odabrane zemlje

Redni broj	Država	Indeks konkurentnosti	Pravo vlasništva	Ukupne ekonomske slobode
1.	Australija	78,75	90,70	74,80
2.	Čile	70,50	72,30	71,10
3.	Hrvatska	61,94	79,50	66,40
4.	Indija	61,36	49,70	52,90
5.	Irska	75,12	92,90	82,00
6.	Japan	84,97	94,10	69,30
7.	Kina	73,90	45,30	48,30
8.	Luksemburg	77,03	96,80	78,40
9.	Njemačka	81,80	94,80	73,70
10.	Rusija	66,74	30,60	53,80
11.	SAD	88,14	94,70	70,60

Izvor: vlastita izrada prema Heritage, 2023 i Trading Economics, 2020

Zemlje su odabrane jer se značajno razlikuju prema broju stanovnika, ali i državnoj vlasti i ustroju, što utječe na ekonomsku slobodu prava vlasništva. Kod Rusije se vidi specifičnost situacije zbog rata u Ukrajini – Rusija i dalje izvozi naftu i plin, što je čini globalno konkurentnom, iako su ekonomske slobode male. Iz tablice je vidljivo kako je Hrvatska konkurentnija samo od Indije kada se pogledaju sve uspoređivane zemlje. Najkonkurentnija zemlja je SAD, iako nema najveća prava vlasništva (ali značajno su blizu luksemburškim, koja su najveća). Također, ukupne ekonomske slobode teško je povezati s indeksom konkurentnosti u zemljama koje nemaju demokratske režime, što se vidi iz kineskog primjera zemlje koja ima izrazito slaba prava vlasništvo, ali i dalje konkurira na globalnom tržištu. Na neki je način Kina zapravo iznimka. Hrvatska pripada u donju polovicu kada se razmatra pravo vlasništva, a isto vrijedi i za ekonomske slobode, što zapravo pokazuje da postoje značajne mogućnosti za unaprjeđenje na brojnim poljima koje će sumarno doprinijeti indeksu konkurentnosti zemlje te

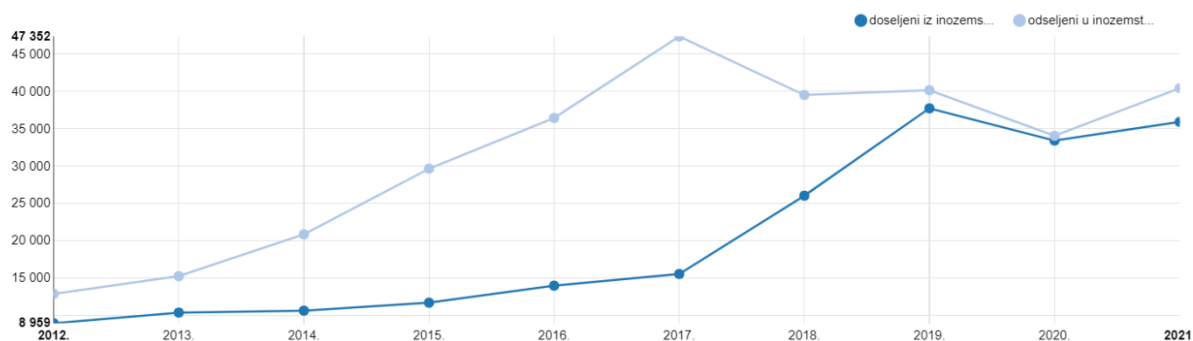
privući strane investicije. Dodatno, institucije bi trebale djelovati u smjeru smanjivanja broja procesa, primjerice, za ishođenje dozvola, za otvaranje poduzeća, što bi potaklo i domaće stanovništvo da se aktivno bavi poduzetništvom.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom poglavlju razmatraju se demografska kretanja u Republici Hrvatskoj i odabranim zemljama Europske unije. U tu svrhu provedena je komparativna analiza. U konačnici su dane preporuke za unaprjeđenje na temelju rezultata istraživanja kojima bi se postiglo poboljšanje demografske slike Hrvatske.

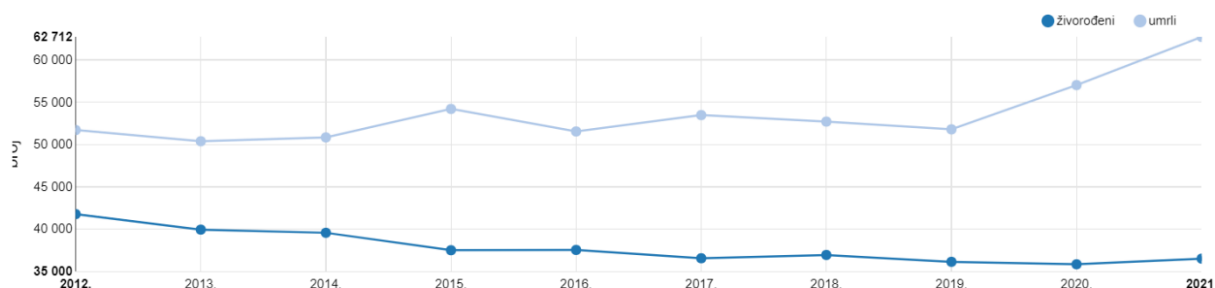
4.1. Demografska kretanja u RH i EU – komparativna analiza

Demografska revitalizacija za Hrvatsku ostaje strateško pitanje – kao i za druge zemlje članice Europske unije, kao što je vidljivo iz demografskih trendova koji ukazuju na to da cjelokupno stanovništvo Unije stari. Hrvatska Vlada poduzima mjere pronatalitetne politike, što se očituje kroz oformljavanje nacionalnog programa sa 95 reformskih mjera. Također, Vlada je istaknula, kao jednu od ključnih mjera, i rast roditeljskih potpora. Ono što je od iznimne važnosti u pogledu demografije je složnost svih političkih opcija da se pronađe najbolje rješenje u interesu mladih i mladih obitelji (Vlada RH, 2022). Demografski su trendovi snažno utjecali i na demografska kretanja u Hrvatskoj. „U 2021. u Republiku Hrvatsku iz inozemstva se doselilo 35 912 osoba, a u inozemstvo su se odselile 40 424 osobe. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom bio je negativan i iznosio je - 4 512“ (Državni zavod za statistiku, 2022). Saldo migracije stanovništva od 2012. do 2021. godine može se vidjeti na **slici 1**. Kao što je razvidno, Hrvatska ima kontinuirano iseljavanje u inozemstvo duži niz godina. Uz to, zanimljivo je promotriti i spolnu te dobnu strukturu onih koji useljavaju i odseljavaju. „S obzirom na spolnu strukturu, u ukupnom broju doseljenih osoba iz inozemstva veći je bio udio muškaraca (72,7%). U ukupnom broju odseljenih osoba u inozemstvo također je bio veći udio muškaraca (63,5%). Najveći broj odseljenih osoba u inozemstvo bio je u dobi od 20 do 39 godina (45,9%)“ (Državni zavod za statistiku, 2022).

Slika 1. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom od 2012. do 2021., autor preuzeo iz: Državni zavod za statistiku, 2022

U pogledu ukupnih unutarnjih migracija, „...najveći pozitivan saldo ukupne migracije stanovništva u 2021. (razlika između ukupnog broja doseljenih iz druge županije i inozemstva te ukupnog broja odseljenih u drugu županiju i inozemstvo) imala je Zagrebačka županija (1 746 osoba). Najveći negativan saldo ukupne migracije stanovništva imale su Brodsko-posavska županija (-1 268 osoba), Vukovarsko-srijemska županija (-1 261 osoba) i Osječko-baranjska županija (-1 222 osobe)“ (Državni zavod za statistiku, 2022). U Hrvatskoj je za isto razmatrano razdoblje uočen veći mortalitet od nataliteta (**slika 2.**) (Državni zavod za statistiku, 2022).

Slika 2. Prirodno kretanje stanovništva od 2012. do 2021. u Republici Hrvatskoj, autor preuzeo iz: Državni zavod za statistiku, 2022

Demografske promjene, osobito starenje stanovništva u kombinaciji s produženim životnim vijekom, dovode do sporijeg gospodarskog rasta, pada produktivnosti i kamatnih stopa – uočili su Cooley i Henriksen (2018) koristeći podatke Japana i SAD-a. „Murtin (2009.) koristi uzorak zemalja u razdoblju 1870.-2000. i pokazuje da je stopa fertiliteta za sve zemlje blago padajuća iako se dohodak per capita kretao vrlo različito. Kada je brojke uvrstio u složeniji model, dobio je da je dohodak po radniku pozitivno povezan sa stopom fertiliteta kada se kontrolira stopa

mortaliteta i stupanj obrazovanja. Murphy (2009.) pronalazi da pad stope mortaliteta za Francusku nema nikakav učinak na fertilitet kada se kontrolira stupanj obrazovanja, dohodak i jaz rodne pismenosti“ (Torma, 2018). Globalni demografski trendovi opisani su u trećem poglavlju, međutim, očito je da imaju snažan utjecaj na demografska kretanja. Demografska kretanja svakako utječu na BDP, što se može vidjeti iz BDP-a po stanovniku u kontekstu usporedbe EU zemalja (**tablica 7.**).

Tablica 7. Usporedba BDP-a po stanovniku odabranih EU zemalja

Rb.	Država	BDP po stanovniku [EUR]				
		2000.	2004.	2009.	2015.	2020.
1.	Austrija	31710	33200	34830	36140	35390
2.	Belgija	29890	31640	32700	34360	34020
3.	Bugarska	2990	3870	4970	5700	6380
4.	Češka	11230	12840	14690	16290	17340
5.	Danska	42190	43520	43220	45630	47890
6.	Estonija	7540	10050	10770	13230	15010
7.	Francuska	28930	30050	30250	31540	30630
8.	Hrvatska	8270	9870	10720	10770	11720
9.	Irska	33280	38190	36270	49110	62570
10.	Latvija	5250	7340	8770	10750	12150
11.	Litva	5230	7270	8720	11620	14030
12.	Mađarska	7910	9530	9850	11220	12680
13.	Njemačka	28910	29470	30580	34130	34310
14.	Poljska	6450	7260	9070	10890	12700
15.	Rumunjska	n/a	4860	6410	7290	8810
16.	Slovačka	7780	9360	11890	14300	15180
17.	Slovenija	13980	15990	17570	17990	19720
	EU prosjek (s UK)	23000	24430	25030	26700	n/a
	EU prosjek (bez UK)	22460	23710	24410	25950	26380
	Veći prosjek od EU:					6 zemalja
	Manji prosjek od EU:					11 zemalja

Izvor: autor prilagodio prema:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table?lang=en, pristupljeno: 11. 06.

2023.

U **tablici 7.** dan je prikaz EU zemalja i njihov BDP po stanovniku. Uz to, razmotren je i prosjek EU (sa i bez Ujedinjenog Kraljevstva), i napravljena je usporedba. Kontinuirano veći BDP po

stanovniku imaju Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Irska i Njemačka, a sve ostale zemlje imaju manji BDP po stanovniku.

Dalje se provodi detaljnija analiza odabranih zemalja prema trima komponentama:

- a) Stanovništvo
- b) Potrošnja kućanstava
- c) Stopa nezaposlenosti

Usporedba je izvršena sa BDP-om, određuje se koeficijent korelacije kako bi se ustanovilo da li za odabrane zemlje postoji veza između broja stanovnika (varijabla nazvana *Populacija*) i BDP-a, potrošnje kućanstava (varijabla nazvana PK) i BDP-a, te stope nezaposlenosti (varijabla nazvana UNR) i BDP-a. Izvršena je usporedba između Hrvatske i Švedske. Za obje zemlje, za sve parametre, prikupljeni su podaci od 1995. do 2021. godine. Podaci za Hrvatsku dani su u **tablici 8.**

Tablica 8. Usporedba BDP-a Hrvatske i drugih ekonomskih pokazatelja za Hrvatsku

GODINA	BDP [milijarde USD]	Stopa nezaposlenosti [%]	Populacija [miiijuni]	Potrošnja kućanstava [milijarde USD]
1995.	22,64	10,17	4,81	14,89
1996.	24,00	9,68	4,76	15,15
1997.	24,03	9,71	4,71	15,64
1998.	25,73	11,39	4,66	15,90
1999.	23,63	13,56	4,61	14,34
2000.	21,81	16,06	4,55	13,58
2001.	23,26	15,82	4,51	14,84
2002.	27,09	15,05	4,48	17,61
2003.	35,02	13,92	4,46	22,12
2004.	42,01	13,66	4,44	26,24
2005.	45,84	12,60	4,43	28,71
2006.	50,92	11,13	4,42	30,71
2007.	60,64	9,91	4,41	36,11
2008.	70,94	8,53	4,39	42,62
2009.	63,32	9,20	4,38	37,43
2010.	60,67	11,62	4,37	35,92
2011.	63,41	13,68	4,35	38,16

2012.	57,37	15,93	4,33	35,11
2013.	59,03	17,25	4,31	36,12
2014.	58,42	17,29	4,28	34,85
2015.	50,24	16,18	4,25	29,22
2016.	52,40	13,10	4,22	30,03
2017.	56,32	11,21	4,19	32,10
2018.	62,32	8,43	4,16	35,50
2019.	62,33	6,62	4,13	35,42
2020.	57,47	7,51	4,10	33,85
2021.	68,96	8,68	3,87	39,61

Izvor: obrada autora prema MacroTrends

Prvo se uspoređuju podaci za Hrvatsku. Podaci su obrađeni putem programske podrške EViews, studentske verzije. Koeficijent korelacije je negativan, -0,8029 (visoka vrijednost), a p-vrijednost je manja od 0,05. To znači da je povezanost između varijabli BDP (HRV) i Populacija (HRV) u modelu statistički značajna, negativna i jaka, uz razinu značajnosti testa $\alpha=0,05$ (5% signifikantnosti) (**slika 3.**).

Covariance Analysis: Ordinary
Date: 07/04/23 Time: 18:07
Sample: 1 27
Included observations: 27

Correlation t-Statistic Probability	BDP_HRV_	POPULACIJ...
BDP_HRV_	1.000000 ---- ----	
POPULACIJA_HR...	-0.802856 -6.733407 0.0000	1.000000 ---- ----

Slika 3. Usporedba BDP-a Hrvatske i broja stanovnika kroz godine (izvor: obrada autora prema MacroTrends)

Koeficijent korelacije je 0,9965 (visoka vrijednost), a p-vrijednost je manja od 0,05. Dapače, ovdje se radi o gotovo potpunoj korelaciji BDP-a Hrvatske i potrošnje kućanstava. To znači da je povezanost između varijabli BDP (HRV) i PK (HRV) u modelu statistički značajna, pozitivna i jaka, uz razinu značajnosti testa $\alpha=0,05$ (5% signifikantnosti) (**slika 4.**).

Covariance Analysis: Ordinary
 Date: 07/04/23 Time: 18:11
 Sample: 1 27
 Included observations: 27

Correlation t-Statistic Probability	PK_HRV_	BDP_HRV_
PK_HRV_	1.000000 ---- ----	
BDP_HRV_	0.996470 59.34814 0.0000	1.000000 ---- ----

Slika 4. Usporedba BDP-a Hrvatske i potrošnje kućanstava kroz godine (izvor: obrada autora prema MacroTrends)

Koeficijent korelacije je negativan, -0,2737 (niska vrijednost), a p-vrijednost je veća od 0,05. To znači da je povezanost između varijabli BDP (HRV) i UNR (HRV) u modelu statistički insignifikantna, negativna i slaba, uz razinu značajnosti testa $\alpha=0,05$ (5% signifikantnosti) (slika 5.).

Covariance Analysis: Ordinary
 Date: 07/04/23 Time: 18:14
 Sample: 1 27
 Included observations: 27

Correlation t-Statistic Probability	BDP_HRV_	UNR_HRV_
BDP_HRV_	1.000000 ---- ----	
UNR_HRV_	-0.273697 -1.422815 0.1671	1.000000 ---- ----

Slika 5. Usporedba BDP-a Hrvatske i stope nezaposlenosti kroz godine (izvor: obrada autora prema MacroTrends)

Švedska je odabrana kao zemlja za usporedbu zato što je također članica Europske unije, a kao nordijska zemlja, bilo je za pretpostaviti da ima dostupnih serija podataka. Osim toga, Šveđani slove kao jedni od najsretnijih naroda u Europi općenito, ali i svijetu. Zbog toga vrijedi provoditi analize koje bi mogle doprinijeti i hrvatskom napretku.

Švedska je većinski protestantska zemlja, čiji jezik pripada skupini germanskih. Imaju visoko razvijenu radnu kulturu. U smislu poslovanja u toj zemlji, postoje značajne administrativne prednosti, mahom transparentnost, malen broj procedura za ishođenje potrebnih dozvola, razvijena infrastruktura. Švedska je i članica brojnih međunarodnih organizacija te ima potpisane brojne trgovinske sporazume. U ekonomske privlačnosti mogu se svrstati i raznovrsnost u svim sektorima, proizvodnja visokokvalitetnih proizvoda, specijalizirana radna snaga, dostupnost kapitala, produktivnost. Rangirana je i kao 22. zemlja svijeta po bogatstvu stanovništva (Doing Business, 2021).

Kao mjeru konkurentnosti svih država u svijetu navodi se Globalni indeks konkurentnosti prema kojem Švedska ima rezultat 81,25. Izravna strana ulaganja (eng. *Foreign Direct Investment, FDI*) predstavljaju sve vrste stranih ulaganja pravnih i fizičkih osoba u gospodarske djelatnosti neke zemlje. U kriznoj 2020. godini Švedska je uspjela ostvariti 26 milijardi američkih dolara izravnih stranih ulaganja (UNCTAD, 2021), zbog čega se nametnula kao pouzdana zemlja za strane ulagače, čak i u neizvjesnim vremenima. Prema Indeksu ekonomskih sloboda, koji se rangira od 0 do 100 pri čemu veća vrijednost označuje viši stupanj ekonomske slobode, indeks za Švedsku iznosi 74,7 (Heritage, 2021). Zadnji razmatrani pokazatelj vezan je za inovacije (Innovation Scoreboard), prema čemu je Švedska snažan inovator. Švedska, nakon Švicarske, zauzima drugo mjesto (Europska komisija, 2021). Najviše inovacija Švedska pokazuje upravo u sektorima komunikacijskih tehnologija, sustavima istraživanja i ljudskim resursima (Larson, 2021). Za provedbu analize koristili su se isti parametri kao i za Hrvatsku (**tablica 9**).

Tablica 9. Usporedba BDP-a Švedske i drugih ekonomskih pokazatelja za Švedsku

GODINA	BDP [milijarde USD]	Stopa nezaposlenosti [%]	Populacija [mijuni]	Potrošnja kućanstava [milijarde USD]
1995.	267,31	8,90	8,76	128,37
1996.	291,74	9,55	8,79	140,14
1997.	268,15	10,36	8,81	128,60
1998.	270,81	8,94	8,83	128,18
1999.	274,07	7,61	8,85	130,20
2000.	262,84	5,47	8,87	124,90
2001.	242,40	4,73	8,90	114,04
2002.	266,85	4,97	8,93	125,78

2003.	334,34	5,55	8,96	156,92
2004.	385,12	6,69	90,04	178,44
2005.	392,22	7,49	90,52	182,56
2006.	423,09	7,07	91,05	191,81
2007.	491,25	6,16	91,64	220,64
2008.	517,71	6,23	92,29	233,81
2009.	436,54	8,35	93,01	207,64
2010.	495,81	8,61	93,82	232,52
2011.	574,09	7,80	94,67	266,82
2012.	552,48	7,98	95,56	259,04
2013.	586,84	8,05	96,49	276,04
2014.	581,96	7,95	97,48	272,43
2015.	505,10	7,43	98,49	232,57
2016.	515,65	6,99	99,53	236,46
2017.	541,02	6,72	100,58	247,34
2018.	555,46	6,36	101,62	253,83
2019.	533,88	6,83	102,68	239,92
2020.	547,05	8,29	103,69	240,60
2021.	635,66	8,66	104,67	279,07

Izvor: obrada autora prema MacroTrends

Koeficijent korelacije je 0,91998 (visoka vrijednost), a p-vrijednost je manja od 0,05. To znači da je povezanost između varijabli BDP (SWE) i Populacija (SWE) u modelu statistički značajna, pozitivna i jaka, uz razinu značajnosti testa $\alpha=0,05$ (5% signifikantnosti) (**slika 6.**).

Covariance Analysis: Ordinary
Date: 07/04/23 Time: 18:17
Sample: 1 27
Included observations: 27

Correlation		
t-Statistic		
Probability	BDP__SWE_	POPULACIJ...
BDP__SWE_	1.000000	

POPULACIJA__S...	0.919984	1.000000
	11.73577	----
	0.0000	----

Slika 6. Usporedba BDP-a Švedske i broja stanovnika kroz godine (izvor: obrada autora prema MacroTrends)

Koeficijent korelacije je 0,9969 (visoka vrijednost), a p-vrijednost je manja od 0,05. Dapače, ovdje se radi o gotovo potpunoj korelaciji. To znači da je povezanost između varijabli BDP (SWE) i PK (SWE) u modelu statistički značajna, pozitivna i jaka, uz razinu značajnosti testa $\alpha=0,05$ (5% signifikantnosti) (**slika 7.**).

Covariance Analysis: Ordinary
 Date: 07/04/23 Time: 18:19
 Sample: 1 27
 Included observations: 27

Correlation t-Statistic Probability	BDP_SWE_	PK_SWE_
BDP_SWE_	1.000000	

PK_SWE_	0.996873	1.000000
	63.07918	----
	0.0000	----

Slika 7. Usporedba BDP-a Švedske i potrošnje kućanstava kroz godine (izvor: obrada autora prema MacroTrends)

Koeficijent korelacije je 0,0900 (niska vrijednost), a p-vrijednost je veća od 0,05. To znači da je povezanost između varijabli BDP (SWE) i UNR (SWE) u modelu statistički insignifikantna, pozitivna i slaba, uz razinu značajnosti testa $\alpha=0,05$ (5% signifikantnosti) (**slika 8.**).

Covariance Analysis: Ordinary
 Date: 07/04/23 Time: 18:20
 Sample: 1 27
 Included observations: 27

Correlation t-Statistic Probability	BDP_SWE_	UNR_SWE_
BDP_SWE_	1.000000	

UNR_SWE_	0.090005	1.000000
	0.451860	----
	0.6553	----

Slika 8. Usporedba BDP-a Švedske i stope nezaposlenosti kroz godine (izvor: obrada autora prema MacroTrends)

Kada se uspoređuje broj stanovnika i BDP, u Švedskoj je odnos tih varijabli značajan, pozitivan i jak, dok je u Hrvatskoj značajan, negativan i jak (ali ipak nešto slabiji nego u Švedskoj). To znači da u Hrvatskoj zapravo rast broja stanovništva uzrokuje pad BDP-a. Ovo se može povezati s troškovima vezanim za starenje stanovništva i opterećenjem u zdravstvenom i mirovinskom sustavu, što su izdvajanje države za starije građane. Prilikom usporedbe BDP-a i potrošnje kućanstava, i kod Švedske, i u Hrvatskoj postoji gotovo potpuna korelacija varijabli. Ipak, potrošnja kućanstva i jest sastavni dio BDP-a. Kada se uspoređuju korelacije BDP-a i stope nezaposlenosti, i kod Švedske, i Hrvatske postoji sličnost u smislu da je povezanost tih varijabli insignifikantna i slaba, što znači da kod obiju zemalja stopa nezaposlenosti nije značajna za BDP. Kod obiju se država može uočiti i utjecaj kriza (financijska kriza, koja je počela 2008.; zdravstvena kriza uzrokovana pandemijom koronavirusa).

4.2. Preporuke za unaprjeđenje

Iz istraživanja proizlazi kako je populacijsku politiku potrebno temeljito revidirati na osnovu trendova na globalnom planu te ju uskladiti sa suvremenim strategijama razvoja Europske unije. Osim toga, potrebne su i detaljne reforme mirovinskog, obrazovnog i zdravstvenog sustava te veće upisne kvote za deficitarna zanimanja (primjerice, medicinske fakultete, povećanje kvota za strukovne škole). U obrazovanje bi svakako od najranijih dana trebalo uključiti i financijsku pismenost kako bi se izbjegla prezaduživanja građana i kupnja kreditnih proizvoda zbog kojih više neće biti niti likvidni, niti solventni. Također, studente završnih godina na fakultetima, pogotovo onima tehničkih struka, potrebno je educirati o mogućnosti povlačenja sredstava iz EU fondova te načinima osnivanja poduzeća. Dodatno, potrebno je osigurati veća bespovratna sredstva za poduzetničke centre i inkubatore, koje poduzetnici početnici mogu rabiti bez obveze da ih vrate, uz odgovarajuće vodstvo poduzetnika-mentora. Na taj bi se način, pogotovo kada su u pitanju inovacije, mogla ostvariti i suradnja sa znanstvenim institucijama.

Pa, ipak, Hrvatska ima utemeljenih razloga za optimizam koji se ocrtavaju kroz velike mogućnosti povlačenja sredstava iz EU fondova, članstvo u Eurozoni te zdraviji temelji razvoja. Kohezijska politika Europske unije donosi nove smjernice za novi višegodišnji financijski okvir, usklađene s promjenama koje su se dogodile na tržištima i novim trendovima u industrijama. Kreativnost i inovativnost, okretanje digitalnoj transformaciji i zelenoj tranziciji te uklapanje ovih prioriteta u regionalne politike može značajno doprinijeti regionalnom rastu.

Otkako je Hrvatska postala dio Schengena, to bi trebalo utjecati na smanjenje logističkih troškova. Dodatno, povećat će se udio u prodaji središnjih regija, tj. zemalja Srednje Europe zemljama koje se nalaze na periferiji. Ovi će učinci biti vidljivi u cjelokupnoj Europskoj uniji. Danas je zapravo sve više malih digitalnih kompanija koje se uspješno probijaju na širem tržištu nudeći različite aplikacije i programe korisne za svakidašnji život. U tom bi smislu i porezne olakšice za mala i srednja poduzeća značajno olakšale započinjanje posla.

5. RASPRAVA

Promatranjem rezultata zapažene su određene sličnosti u smislu ponašanja hrvatskog i švedskog BDP-a u odnosu na hrvatsku i švedsku potrošnju kućanstava. Ono što se značajno razlikuje je odnos BDP-a i same populacije. U Hrvatskoj se s padom populacije povećava BDP, dok je u Švedskoj obratno – s rastom populacije, raste i BDP. To ukazuje na nedostatne prilike za mlade te mjere kojima se potiče poduzetništvo mladih, kao i dugačke procedure osnivanja poduzeća i samo trajanje procesa. U Hrvatskoj je i velik problem tzv. "odljev mozgova" koji se događa posljednjih desetak godina i više – mladi koji završe fakultete rado odlaze u zemlje koje će znati adekvatno nagraditi stečeno znanje i trud koji ulažu. Plaće koje su niže od državnog medijana nedostatne su za razmišljanje o osnivanju obitelji. Uz to, tu je i izgradnja infrastrukture koja će doprinijeti povoljnijoj demografskoj slici, primjerice izgradnja škola i vrtića. Po tom se pitanju u posljednje vrijeme dosta i radi, tako da je evidentno da postoje pozitivni pomaci te da se svijest o potrebi takvih sadržaja proširila.

Implementacija predloženih sugestija može biti dobar temelj za dugoročnije mjere i revidirane politike koje se tiču mladih, ali i dodatan motivator da se mladi okrenu kreiranju vlastitog poslovnog pothvata u Hrvatskoj. Uz brojne pozitivne argumente o razlozima osnivanja poduzeća u vlastitoj zemlji, olakšavanje samog započinjanja posla, svakako bi bio bonus.

Nakon što je provedena analiza za Švedsku i Hrvatsku, može se ustvrditi i da stopa nezaposlenosti dugoročno nije značajna varijabla za BDP-e ovih zemalja, međutim, s obzirom na oskudnost modela koji razmatra samo te varijable, potrebno je napraviti detaljniju analizu te uključiti i druge komponente koje bi mogle imati utjecaj. Općenito je u kontekstu provedenog istraživanja potrebno napraviti složeniji model kojim će se razmotriti i utjecaj stope inflacije na aktualna gospodarska zbivanja te uzeti u obzir djelovanje financijske krize i krize uzrokovane pandemijom koronavirusa.

6. ZAKLJUČAK

Demografski resurs svake zemlje njezino je stanovništvo. Stanovništvo ima izravan utjecaj na gospodarska zbivanja, čemu svjedoče globalni demografski trendovi: rast populacije, migracije i starenje stanovništva. Rast populacije uzrokuje brže širenje bolesti (što potiče brži razvoj farmaceutske industrije), veće potrebe za hranom i vodom (rast međunarodne trgovine, drugačiji pristup poljoprivrednoj proizvodnji, i drugo). Migracije imaju izravan utjecaj na radnu snagu stanovništva, a također mogu uzrokovati i pomlađivanje zemalja koje imaju mahom starije stanovništvo. U Sjevernoj Americi i Europi najviše je izražen trend starenja stanovništva. Za države je važno razvijati, revidirati i odgovorno upravljati populacijskom politikom. Uvjeti rada i stanovanja u pojedinoj zemlji očituju se kroz odrednice ekonomskih politika. Mogućnost potrošnje mladih (bez sustezanja, s mjerom, što je pretpostavka dostojanstvene plaće) jedan je od nužnih uvjeta koji se mora moći ostvariti kada se radi o pronatalitetnoj politici. Također, institucije bi u gospodarstvu mogle pridonijeti olakšavanju poslovanja za mlade skraćivanjem procedura i poreznim rasterećenjima novoosnovanih poduzeća u prvoj godini poslovanja. Ne treba zanemariti niti učinke digitalne transformacije i digitalizacije na tržište rada te sve veći broj poslova za koje su potrebna znanja iz IT sektora, ali i kreativnost.

Rezultatima istraživanja uspoređena su demografska kretanja u Hrvatskoj i drugim zemljama Europske unije. Detaljnija analiza napravljena je usporedbom Švedske i Hrvatske. Švedska je odabrana kao benchmark jer je jedna od zemalja koja je u Europskoj uniji, a čiji stanovnici su uvijek u samom vrhu prema osjećaju sreće, kako sami iskazuju. Usporedba je izvršena sa BDP-om, određuje se koeficijent korelacije kako bi se ustanovilo da li za odabrane zemlje postoji veza između broja stanovnika i BDP-a, potrošnje kućanstava i BDP-a, te stope nezaposlenosti i BDP-a. Za obje zemlje, za sve parametre, prikupljeni su podaci od 1995. do 2021. godine. Rezultati su pokazali da je u Hrvatskoj veza između BDP-a i populacije statistički značajna, negativna i jaka, što znači da s padom broja stanovnika raste BDP. U Švedskoj je situacija obratna. Što se tiče potrošnje kućanstva, u obje se zemlje pokazalo da je sama potrošnja kućanstava velik dio BDP-a, što zapravo odgovara i teorijskim pretpostavkama. Za obje zemlje vrijedi da stopa nezaposlenosti nije važna za BDP, što je vjerojatno rezultat jednostavnosti modela. Za očekivati je da bi kompleksniji model vjerojatno dao drugačije rezultate po pitanju te varijable. Predlaže se daljnje praćenje i istraživanje veza među varijablama te, sukladno rezultatima, predlaganje mjera za unaprjeđenje populacijske politike Hrvatske.

LITERATURA

1. Acemoglu, D.; Robinson, J. (2010). The Role of Institutions in Growth and Development. *Review of Economics and Institutions*. Vol. 1(2). <https://doi.org/10.5202/rei.v1i2.14>
2. Beaujouan, É., & Toulemon, L. (2021). European countries with delayed childbearing are not those with lower fertility. *Genus*, Vol. 77(1). <https://doi.org/10.1186/s41118-020-00108-0>
3. Bodkin, R. (1959). Windfall Income and Consumption. *American Economic Review*. Vol. 49. pp. 602–614.
4. Brayton, F.; Tinsley, P. (1996). A guide to FRB/US: A Macroeconomic model of the United States. *Finance and Economics Discussion Series*. Vol. 96(42). Board of Governors of the Federal Reserve System (U.S.)
5. Bröring, S.; Vanacker, A. (2022). Designing Business Models for the Bioeconomy: What are the major challenges?, *EFB Bioeconomy Journal*, Vol. 2. 100032, ISSN 2667-0410, <https://doi.org/10.1016/j.bioeco.2022.100032>.
6. Buelens, M. (2022). Recent changes in the spatial organisation of European fertility: Examining convergence at the subnational and transnational level (1960-2015). *Espace-Populations-Societes*, Vol. 1. <https://doi.org/10.4000/eps.12255>
7. Buiter, W.H. (2008). Housing wealth isn't wealth. *CEPR Discussion Papers 6920*, C.E.P.R. Discussion Papers
8. Burkimsher, M. (2015). Europe-wide fertility trends since the 1990s: Turning the corner from declining first birth rates. *Demographic Research*, Vol. 32(1). <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.21>
9. Carlin, W., & Soskice, D. W. (2015). *Macroeconomics: Institutions, instability, and the financial system*. Oxford University Press, USA.
10. Carroll, C.D.; Otsuka, M.; Slacalek, J. (2006). How large is the housing wealth effect? A new approach. *NBER Working Papers 12746*, National Bureau of Economic Research, Inc
11. Charbonneau, K. B., Evans, A., Sarker, S., & Suchanek, L. (2017). Digitalization and inflation: A review of the literature.
12. Chauhan, C.; Parida, V.; Dhir, A. (2022). Linking circular economy and digitalisation technologies: A systematic literature review of past achievements and future promises, *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 177. 121508, ISSN 0040-1625, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121508>.
13. Chen, P.; Kim, S.K. (2023). The impact of digital transformation on innovation performance - The mediating role of innovation factors, *Heliyon*, Vol. 9(3). e13916, ISSN 2405-8440, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e13916>.
14. Cooley, T.F.; Henriksen, E. (2018). *The Demographic Deficit* (November 21, 2017). DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3067781>
15. De Angelis, R. (2021). Global education and migration in a changing european union. *Policy and Practice*, Vol. (32).

16. Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. ETUI research paper-working paper.
17. Docquier, F., Özden Ç, Peri, G. (2014). The labour market effects of immigration and emigration in OECD countries. *The Economic Journal*, Vol. 124(579). pp. 1106-1145.
18. Doing Business. (2021). Dostupno na: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/sweden/SWE.pdf> [pristupljeno: 14. 06. 2023.]
19. Državni zavod za statistiku. (2022). MIGRACIJA STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE U 2021. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030> [pristupljeno: 22. 6. 2023.]
20. Dustmann, C.; Frattini, T.; Glitz, A. (2006). *The impact of migration: a review of the economic evidence*. Centre for Research and Analysis of Migration (CReAM), Department of Economics, University College London, and EPolicy LTD. Dostupno na: <https://www.gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2018-12/080506migrationeconomicvidenceen.pdf> [pristupljeno: 22. 8. 2023.]
21. Easterlin, R. A. (1967). Effects of Population Growth on the Economic Development of Developing Countries. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 369(1), pp. 98–108. <https://doi.org/10.1177/000271626736900110>
22. Efendić, A. (2010) Institutions and economic performance in transition countries – with special reference to Bosnia and Herzegovina, Saarbrücken: Lambert Academic Publishing
23. Efendić, A. and Pugh, G. (2015). Institutional effects on economic performance in post-socialist transition: a dynamic panel analysis. *Acta Oeconomica* Vol. 65(4), pp.503-523.
24. Engelhardt, G. (1996). House Prices and Home Owner Saving Behavior. *Regional Science and Urban Economics*. Vol. 26, pp. 313–336.
25. Europska komisija. (2021). European and Regional Innovation Scoreboards 2021. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard/eis> [pristupljeno: 14. 06. 2023.]
26. Genberg, H. (2020). Digital Transformation: some implications for financial and macroeconomic stability.
27. Heritage. (2021). 2021 Index of economic freedom. Dostupno na: <https://www.heritage.org/index/country/denmark> [pristupljeno: 14. 06. 2023.]
28. Heritage.org (2023). Indeks of economic freedom. Dostupno na: <https://www.heritage.org/index/country/india> [pristupljeno: 14. 06. 2023.]
29. Iacoviello, M. (2011). Housing Wealth and Consumption. *FRB International Finance Discussion Paper*. No. 1027, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1912953>
30. Iacoviello, M.; Neri, S. (2010). Housing market spillovers: Evidence from an estimated dsge model. *American Economic Journal: Macroeconomics*. Vol. 2(2), pp. 125-164.
31. Imbens, G.W.; Rubin, D.B.; Sacerdote, B. (1999). Estimating the Effect of Unearned Income on Labor Supply, Earnings, Savings, and Consumption: Evidence From a Survey of Lottery Players. *NBER Working Paper 7001*.
32. Joly, D. (2002). Some structural Effects of Migration on Receiving and Sending Countries. *International Migration*. Vol. 38 (5), pp. 25 – 40. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00126>

33. König-Castillo, D. M., Ott, J., König, D., Hager, M., Kahr, M. K., & Dorffner, G. (2022). Influence of Obesity and Unemployment on Fertility Rates: A Multinational Analysis of 30 Countries from 1976 to 2014. *Journal of Clinical Medicine*, Vol. 11(5). <https://doi.org/10.3390/jcm11051152>
34. Landsberger, M. (1963). Windfall Income and Consumption. *American Economic Review*. Vol. 53, pp. 534–540.
35. Langewiesche, R., & Lubyova, M. (2000). Migration, mobility and the free movement of persons: an issue for current and future EU members. *Transfer: European Review of Labour and Research*, Vol. 6(3). <https://doi.org/10.1177/102425890000600309>
36. Larson, R. (2021). Sweden ranks nr 1 in European Innovation Scoreboard. Dostupno na: <https://smartcitysweden.com/sweden-ranks-nr-1-in-european-innovation-scoreboard/> [pristupljeno: 14. 06. 2023.]
37. Malnar, A., i Malnar, D. (2019). 'Demographic issues in strategic policy documents of the Republic of Croatia', *Forum za sigurnosne studije*, Vol. 3(3). Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/236097> (Datum pristupa: 04.03.2022.)
38. Matolcsy, G., Nagy, M., Palotai, D., & Virág, B. (2020). Inflation in the Digital Age: Inflation Measurement and Bias in the 21st Century. *Financial and Economic Review*, Vol. 19(1), pp. 5-36.
39. Mehta, K. N, Abrams, L. R., Myrskylä, M. (2020). US life expectancy stalls due to cardiovascular diseases, not drug death. *The Proceedings of the National Academy of Sciences*, Vol. 117(13), pp. 6998–7000. Dostupno na: <https://doi.org/10.1073/pnas.1920391117>.
40. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (2021). *Strateški plan Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku 2018. – 2020*. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Strate%C5%A1ki%20plan%20za%20razdoblje%202018.-2020.pdf> [pristupljeno: 5.7.2023.]
41. Moran, D. P., Pires, S. M., Wyper, G. M. A., Devleeschauwer, B., Cuschieri, S., & Kabir, Z. (2022). Estimating the Direct Disability-Adjusted Life Years Associated With SARS-CoV-2 (COVID-19) in the Republic of Ireland: The First Full Year. *International Journal of Public Health*, Vol. 67. <https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604699>
42. Narodne novine (2006). Nacionalna populacijska politika. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html [pristupljeno: 20. 5. 2023.]
43. Nejašmić, I. (2013). 'Demografsko starenje na hrvatskim otocima', *Migracijske i etničke teme*, Vol. 29(2), pp. 141-168. <https://doi.org/10.11567/met.29.2.2>
44. Nejašmić, I., i Mišetić, R. (2010). 'Sintetični pokazatelj demografskih resursa: doprinos tipologiji hrvatskog prostora', *Hrvatski geografski glasnik*, Vol. 72(1), pp. 49-60. <https://doi.org/10.21861/hgg.2010.72.03>
45. North, D. C. (1990) (22nd printing from 2006) *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge: Cambridge University Press.
46. Obadić, A., Smolić, Š. (2007). Analiza radnog kontingenta i ekonomska aktivnost stanovništva Hrvatske. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/202184%20i%20sl>. [pristupljeno: 5.7.2023.]

47. Obadić, A., Tica, J. (2016.), *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb
48. Okorie, O.; Russell, J.; Cherrington, R.; Fisher, O.; Charnley, F. (2023). Digital transformation and the circular economy: Creating a competitive advantage from the transition towards Net Zero Manufacturing, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 189, 106756, ISSN 0921-3449, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2022.106756>.
49. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2014). Is migration good for the economy? Migration Policy Debates, Available from www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%2002.pdf.
50. Ottaviano, G. I. P., Peri, G., Wright, G.C. (2013). Immigration, offshoring, and American jobs., *American Economic Review*, Vol. 103(5), pp. 1925-59.
51. Pejnović, D., i Kordej-De Villa, Ž. (2015). 'Demografski resursi kao indikator i čimbenik dispariteta u regionalnom razvoju Hrvatske', *Društvena istraživanja*, Vol. 24(3), pp. 321-343. <https://doi.org/10.5559/di.24.3.01>
52. Pieters, L.; Novak, D.R.; Pankratz, D.; Rogers, S. (2022). The cost of buying green. Dostupno na: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/retail-distribution/consumer-behavior-trends-state-of-the-consumer-tracker/sustainable-products-and-practices-for-green-living.html> [pristupljeno: 19.03.2023.]
53. Pokos, N., Peračković, K. (2016). 'Promjene u strukturi radno aktivnog stanovništva Hrvatske od 1971. do 2011.', *Revija za sociologiju*, Vol. 46(3), pp. 297-323. <https://doi.org/10.5613/rzs.46.3.3>
54. Poterba, J. M. (2000). Stock market wealth and consumption. *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 14(2), pp. 99-118.
55. Ruhs, M., Vargas-Silva, C. (2018). The Labour Market Effects of Immigration. Migration Observatory briefing, COMPAS. University of Oxford: United Kingdom.
56. Saroha, J. (2018). Trends of World Population Growth. *International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT)*. Vol. 6(1), pp. 64-74.
57. Skinner, J. (1996). Is Housing Wealth a Sideshow? *In Advances in the Economics of Aging*. D. Wise, ed. Chicago: University of Chicago Press, pp. 241–268.
58. Srisankarajah, D. (2005). Migration and Development. A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration. Institute for Public Policy Research. Dostupno na: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP4.pdf [pristupljeno: 22.8.2023.]
59. Svjetska banka. (2022). Population Growth, annual (%). Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW> [pristupljeno: 5.8.2023.]
60. Šundalić, A., Barković, I. (2008). 'Razvojne perspektive Vukovarsko-srijemske županije u uvjetima oskudnosti socijalnoga kapitala', *Društvena istraživanja*, Vol. 17(1-2 (93-94)), pp. 77-99. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/22638> (Datum pristupa: 06.07.2023.)
61. Torma, J. (2018). Kako smanjiti demografski deficit. Dostupno na: <https://arhivalitika.hr/blog/kako-smanjiti-demografski-deficit/> [pristupljeno: 5.7.2023.]

62. Ujedinjeni narodi (2022). World Population Prospects 2022, Dostupno na: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf [pristupljeno: 22. 6. 2023.]
63. Ujedinjeni narodi. (2020). *International Migration 2020 Highlights*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (ST/ESA/SER.A/452).
64. UNCTAD. (2022). Now 8 billion and counting: Where the world's population has grown most and why that matters. Dostupno na: <https://unctad.org/data-visualization/now-8-billion-and-counting-where-worlds-population-has-grown-most-and-why> [pristupljeno: 22. 8. 2023.]
65. UNESCO. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on education: international evidence from the Responses to Educational Disruption Survey (REDS). Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380398> [pristupljeno: 22. 6. 2023.]
66. Van Arkadie, B. (1989). The Role of Institutions in Development. *The World Bank Economic Review*, Vol. 3(1).
67. Van De Kaa, D. J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, Vol. 42(1).
68. Vlada RH. (2022). Demografska revitalizacija ostaje strateško pitanje. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/demografska-revitalizacija-ostaje-stratesko-pitanje/35171> [pristupljeno: 5.7.2023.]
69. Vos, A. E. (2009). Falling fertility rates: New challenges to the European welfare state. *Socio-Economic Review*, Vol. 7(3). <https://doi.org/10.1093/ser/mwp007>
70. Welch, C. (2022). Earth now has 8 billion people—and counting. Where do we go from here? Dostupno na: <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/the-world-now-has-8-billion-people> [pristupljeno: 5.7.2023.]
71. Wertheimer-Baletić, A. (2005). Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi, *Diacovensia*, Vol. 13(1), pp. 97-118.
72. Zelenika, R. (1998). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Ekonomski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Rijeka
73. Živić, D. (2003). 'Neka obilježja diferenciranog demografskog razvoja urbanih i ruralnih naselja/područja Istočne Hrvatske', *Migracijske i etničke teme*, Vol. 19(1), pp. 71-95.
74. Živić, D. (2007). 'Nacionalna populacijska politika', *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 14(2), pp. 261-264. <https://doi.org/10.3935/rsp.v14i2.699>

POPIS SLIKA

Slika 1 – Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom od 2012. do 2021.....	28
Slika 2 – Prirodno kretanje stanovništva od 2012. do 2021. u Republici Hrvatskoj.....	28
Slika 3 – Usporedba BDP-a Hrvatske i broja stanovnika kroz godine.....	31
Slika 4 – Usporedba BDP-a Hrvatske i potrošnje kućanstava kroz godine.....	32
Slika 5 – Usporedba BDP-a Hrvatske i stope nezaposlenosti kroz godine.....	32
Slika 6 – Usporedba BDP-a Hrvatske i broja stanovnika kroz godine.....	34
Slika 7 – Usporedba BDP-a Švedske i potrošnje kućanstava kroz godine.....	35
Slika 8 – Usporedba BDP-a Švedske i stope nezaposlenosti kroz godine.....	35

POPIS TABLICA

Tablica 1 – Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva.....	5
Tablica 2 – Prosječan broj rođenja po ženi za odabrane godine.....	7
Tablica 3 – Migranti po regijama.....	9
Tablica 4 – Očekivani životni vijek u različitim regijama.....	10
Tablica 5 – Područja i mjere populacijske politike.....	13
Tablica 6 – Globalni indeks konkurentnosti za odabrane zemlje.....	25
Tablica 7 – Usporedba BDP-a po stanovniku odabranih EU zemalja.....	29
Tablica 8 – Usporedba BDP-a Hrvatske i drugih ekonomskih pokazatelja za Hrvatsku.....	30
Tablica 9 – Usporedba BDP-a Švedske i drugih ekonomskih pokazatelja za Švedsku.....	33